

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 10 (724)

2011 m. gegužės 21 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3

Šv. Pranciškaus onkologijos centras – vilties namai vėžiu sergantiems ir jų artimiesiems

7

„Vilnijos“ draugija telkia ir telkiasi naujiems iššūkiams

15

Jaunųjų šaulių pratybos Šalčininkų miškuose

Europos Teisingumo Teismo sprendimas dėl pavardžių rašymo priimtas, tačiau pačią problemą dar teks išspręsti

Radvilė Morkūnaitė

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas priėmė sprendimą, kad Lietuvos apsisprendimas rašyti pavardes tik lietuviškais rašmenimis ir atsisakymas savo piliečių pasuose rašyti raidės, kurių nėra lietuvių kalbos abėcėlėje, ir diakritinius ženklus, nepažeidžia ES teisės.

Europos Teisingumo Teismui klausimus dėl pavardžių rašybos pateikė Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas, į kurį kreipėsi Lietuvos pilietė, ištekėjusi už užsieniečio ir teigusi, jog patiria sunkumų dėl to, kad jos ir jos sutuoktinio pavardės dokumentuose rašomos skirtingai: Lietuvos pilietės – lietuviškais rašmenimis, o jos vyro, Lenkijos piliečio – su diakritiniais ženklais ir raide „w“.

Liuksemburgo teismas taip pat priėmė sprendimą nesikišti į vidinius kiekvienos valstybės ES narės dalykus, kuriais užtikrinama valstybinės kalbos, tradicijų bei asmens ir šeimos gyvenimo gerbimo pusiausvra. Tai gali spręsti tik tos valstybės teismas.

Europos Teisingumo Teismo sprendimas suprantamas, nes viena vertus, jis susijęs su kultūriniais dalykais ir tradicijomis, o kita vertus, jei lenkiškais rašmenimis intume rašyti lenkiškas pavardes, tuomet taip pat

derėtų vokiečių pavardes rašyti vokiškai, norvegų – norvegiškai ir panašiai. Tad tektų papildomai išmokti dar keletą alfabetų, kad jokiai tautai nebūtų daroma išimčių. Taip pat derėtų mokėti ir taisyklingai perskaityti, kai rašoma originalo kalba.

Labai svarbus ir dar vienas aspektas, kalbant apie ETT priimtą sprendimą: kartu su juo subliuško dar vienas skambus, bet tuščias kaltinimas Lietuvos valstybei, jog ji esą pažeidžia tarptautines normas ir diskriminuoja savo lenkų kilmės piliečius. Čia verta priminti, jog Lietuvoje visoms tautinėms mažumoms suteiktos ypač plačios kultūrinės autonomijos teisės. O lenkų tautinei mažumai sudarytos dar ir išskirtinės švietimo jų gimtąja kalba sąlygos. Sakyčiau, kad jos yra pavyzdinės. Tą pastebi ir Lenkijos lietuviai iš Punsko ir Seinų, lygindami savo ir Lietuvos lenkų padėtį.

Minėtasis ES Teisingumo teismo sprendimas privers išgirsti nuosekliai Lietuvos kartojamą poziciją, kad Lietuva nepažeidžia jokių tarptautinių konvencijų ar dvišalių sutarčių. Tikiu, kad šis Teisingumo Teismo sprendimas paskatins nuoširdžiai savo tautiečių užsienyje padėtimi besirūpinančius Lenkijos politikus ir Europos Parlamento narius dar atsargiau vertinti Lietuvai primetamus kaltinimus.

Grįždama prie priimtojo nutarimo, manau, kad Lietuvos institucijų sprendimas šią bylą perduoti tarptautinei teisingumo institucijai – sveikintinas žingsnis. Jos išvados yra

reikšmingos ir, tikiu, paskatins nebedelsti priimant atitinkamus sprendimus, kurių nepadarė ligšiolinės Vyriausybės, nes iš tiesų sutuoktinių pavardžių vienodo rašymo problema, jei vienas iš sutuoktinių – užsienietis, iki šiol neišspręsta ir, neabejoju, ištis kelia tam tikrų sunkumų kasdieniame gyvenime.

Pasisakau už vadinamąją latvišką pavardžių įrašymo asmens pase modelį, kai lotyniškos abėcėlės rašmenimis būtų įrašoma originali pavardė prie kitų paso įrašų.

Šis modelis jau buvo teigiamai įvertintas visų tarptautinių institucijų ir nesulaukė kitų valstybių, tarp jų ir Lenkijos, prieštaravimo. Toks sprendimas atitiktų ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimus. Šis sprendimas susijęs ne tiek su kuria nors viena tautine mažuma, kiek su tais Lietuvos piliečiais, kurie pakeitė pavardes po santuokos su užsienio piliečiais, nes pirmiausiai jie susiduria su problemomis įrodinėdami savo tapatybę. Valstybė turėtų greičiau reaguoti į socialinius visuomenės pokyčius ir padėti savo piliečiams išvengti keblumų kasdieniame gyvenime.

Tikiuosi, kad Lietuvos Respublikos Seimas ir Vyriausybė netruks parengti poįstatyminius aktus, jog Lietuvos Konstitucinio Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai būtų nedelsiant įgyvendinti.

Radvilė MORKŪNAITĖ,
Europos Parlamento narė

Mažosios Lietuvos tradicijos skleidžia sparnus

Prie Martyno Jankaus kapo. Iš dešinės: Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinės mokyklos direktorė Rima Auštrienė ir šios mokyklos mokytoja Rolanda Rakauskienė

Kasmet lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ gegužės mėnesi renkasi Bitėnų kapinaitėse, kur pagal evangelikų liuteronų tradiciją pagerbia palaidotus šio krašto žmones. Praėjusią savaitę vykusioje šventėje pamaldas laikė Jurbarko evangelikų liuteronų parapijos

kunigas Mindaugas Kairys ir svečias iš Biržų, šios parapijos kunigas Juozas Mišeikis. Bitėnų kapinaičių šventėje dalyvavo ne tik lietuvininkų bendrijos nariai iš Klaipėdos, bet ir tikintieji iš Šilutės, Pagėgių, Tauragės, Smalininkų,

Nukelta į 2 p.

Jono Šliūpo pastabos apie nepriklausomą Lietuvą*

Dr. Česlovas Laurinavičius

Kadangi specialiai Jono Šliūpo veiklos nesu tyrinėjęs, ir kadangi konferencijai, skirtai Šliūpo 150-osioms gimimo metinėms, pasiruošti laiko būta nedaug, tai pasirinkau galimai optimalų ir tuo pačiu paprasčiausią variantą – pristatyti kelis Jono Šliūpo rašytines veiklos dokumentus, kurie atspindi kritinius pirmosios nepriklausomos Lietuvos raidos momentus. Tokiu būdu galima bus ne tik susipažinti su Jono Šliūpo refleksija į tuos kritinius Lietuvos valstybės momentus, bet ir, tikiuosi, iš jų paaikšs tam tikrų štrichų apie jo paties asmenybę. Galbūt tie

štrichai bus jau žinomi, gal ir nauji, juolab, kad apskritai apie J. Šliūpą kol kas lietuvių visuomenė atsimena mažai – ir tai nėra gerai.

J. Šliūpas gimė 1861 m. kovo 7 d. Rakančiuose (prie Šiaulių), studijavo Rusijos universitetuose, pagal specialybę – gydytojas. Jis tapo vienu žymiausių lietuvių nacionalinio judėjimo veikėju. Kartu su Jonu Basanavičiumi leido „Aušros“ laikraštį, bandė formuoti lietuvių *realpolitik*. Rusijos, Vokietijos bei Lenkijos apsupty, dėl ko susilaukė griežtos kritikos iš Mykolo Romerio bei kitų liberalaus sparno veikėju. XX a. pradžioje išvykęs į JAV ten tapo lietuvių bendruomenės lyderiu, nors gana kontraversiškai vertinamu dėl griežto nusistatymo prieš katalikų bažnyčios dalyvavimą politiniame bei visuomeniniame gyvenime. Didžia dalimi dėl pastarosios nuostatos J. Šliūpui nepavyko pritapti prie besikuriančios Lietuvos valstybės politinio elito. 1919 m. pavasarį J. Šliūpas bandė užsiimti vyriausybine veikla – nesėkmingai formavo Laikinosios vyriausybės III-iają ministrų kabinetą. Tų pačių metų antroje pusėje atstovavo Lietuvai Latvijoje. Bet jo puoselėta idėja kurti Lietuvos ir Latvijos federaciją didesnio pritarimo nesulaukė. Nuo trečiojo dešimtmečio J. Šliūpas ap-

Nukelta į 14 p.

Mažoji Lietuva

Mažosios Lietuvos tradicijos skleidžia sparnus

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai, Pagėgių sav.

Ansamblio „Vorusnėlė“ dalyviai. Centre – vadovė Dalia Kiseliūnaitė

Rusnės salos etnokultūros centro direktorė Birutė Servienė (kairėje) ir sesuo Vilma Kasiulytė

Rambyno regioninio parko direktorė Diana Milašauskienė

Lietuvinkų bendrijos šeimos nariai: iš kairės Roza Šikšnienė, leva Biržienė, Birutė Ramanauskienė

Atkelta iš 1 p.

Jurbarko. Dvasinę šventės nuotaiką pakylėjo Klaipėdos etnokultūros centro vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Vorusnėlė“, kuriam vadovauja Klaipėdos universiteto profesorė Dalia Kiseliūnaitė.

Mažosios Lietuvos panteonu vadinamose, puikiai tvarkomose, Rambyno kalno papėdėje esančiose kapinaitėse yra palaidotas mastytojas ir filosofas Vydūnas, spaustuvininkas ir visuomenininkas Martynas Jankus, žurnalistas ir muzikologas Valteris Kristupas Banaitis. 2009 m. Bitėnuose perlaidoti spaudos darbininko, Tilžės akto signataro Jono Vanagačio ir jo žmonos palaikai. Čia ilsis Ulos Lachauer knygos „Rojaus kelias“ herojė Elena Grigolaitytė-Kondratavičienė, tragiškai žuvęs prieškario Lietuvos pasienietis Aleksandras Žvinakis. Kapinės puošia metaliniai vartai, pagaminti pagal architektų Martyno ir Marijos Purvinų projektą. Viršutinėje vartų dalyje iškalti Vydūno žodžiai „Spindulys esmi begalinės šviesos“. Kapinių teritoriją medine tvora Bitėnuose vykstančių stovyklų metu aptvėrė Vydūno draugijos nariai. Kapinės puošia šilutiškio gamtininko Juliaus Balčiausko pasodinti dekoratyviniai medžiai ir krūmai. Kapinės tvarko ir prižiūri Lumpėnų seniūnija, ypač daug triušo įdeda kapinių prižiūrėtoja dirbanti Danutė Ilgevičienė.

Pasibaigus Bitėnų kapinaičių šventei svečiai rinkosi ant Rambyno kalno, kur Bitėnų kaimo vaikai, deklamuodami įvairių autorių eilėraščius apie Rambyną pasveikino garbingą susirinkusiųjų būrį. Jų tarpe buvo lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ pirmininkas Jonas Jogutis, ilgametė šios draugijos siela Rūta Mačiūnienė, Baltijos istorijos ir archeologijos instituto direktorė Silva Pocytė, Klaipėdos universiteto profesorius Helmutas Arnašius, bendrijos senbuvės Lydija Aušrienė, Jūratė Stubraitė, Edita Barauskienė, ansamblio „Vorusnėlė“ vadovė Dalia Kiseliūnaitė, Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė, Rusnės salos etnokultūros centro direktorė Birutė Servienė.

Lietuvinkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ pirmininkas Jonas Jogutis pradėjo kiek netradicinį bendrijos susirinkimą, kuriame

pirmiausia buvo aptariama nauja bendrijos įstatų redakcija. Plačiau šį klausimą nariams pristatė D. Kiseliūnaitė.

„Buvo minčių atsisakyti žodžio „lietuvininkai“, nes iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad kiti negali dalyvauti Bendrijos veikloje. Bendrija yra atvira visiems ir kviečia dalyvauti jos veikloje visame pasaulyje gyvenančius Mažosios Lietuvos kultūrinio ir dvasinio paveldo mylėtojus. Kviečiami dalyvauti ne tik prieškariniai, bet ir pokarinio krašto gyventojai. Yra nemažai žmonių, kurie daug nuveikė populiarindami Mažosios Lietuvos kultūrą ir drąsiai gali tapti mūsų bendrijos nariais.“

Nuspręsta palikti senąją bendrijos pavadinimą, šiek tiek pakeičiant juridinį statusą. Bendrija tapo asociacija. Kalbėdama apie bendrijos tikslus ir uždavinius D. Kiseliūnaitė toliau tęsė:

„Lietuvinkų bendrija „Mažoji Lietuva“ tai ne uždara organizacija pagal kraujo ryšį ar kokią kitą išskirtinį dalyką. Tai ne politinė organizacija, o kultūrinė asociacija, kviečianti saugoti Mažosios Lietuvos dvasinį ir materialinį paveldą, dainas, sakmes, pasakas, padavimus, tai, kas neapčiuopiama. Ir materialinį – tai inžineriniai paminklai: namai, kapinės, malūnai, tiltai, kad įvažiuojant į kraštą būtų galima pasakyti, jog jis turi savo veidą, būdingą prūsų Lietuvai. Be abejo, svarbiausias yra kraštovaizdis, su tik jam būdingais elementais. Pasikliaujant mokslininkų išvadomis reikia, kad visi gyventume saugiai, būtume materialiai turtingi. Tačiau reikia ieškoti kompromiso saugant kraštovaizdį, ypač potvynių zonas. Reikia koordinuoti veiksmų, švietimo aplinkosaugos ir kultūros srityse. Todėl turime būti susijungę į vieną tvirtą kumštį. Vienas iš tikslų – suburti ne tik Lietuvoje bet užsienyje gyvenančius Mažosios Lietuvos mylėtojus. Itin aktualūs paveldo saugojimo klausimai. Jau pasitaiko atvejų, kai šaukštai būna po pietų. Per naktį dingsta pastatai. Pajūryje ir pamarėje, kitose gražiose vietose susikerta interesai. Nugriovęs senamiestyje ar kitoje saugotinoje vietoje pastatą, dažnas pilietis pažada pastatyti gražesnį... Bet juk visuomenei nereikia nei naujo, nei gražesnio... Reikia autentiško. Juk niekam nešauna į galvą suplėšyti Leo-

nardo da Vinčio „Mona Lizą“, kad jos vietoje pakabintume nutapytą ant naujos drobės ir modernesniais dažais.“

Patvirtinus įstatus, buvo priimami nauji nariai, suformuota nauja bendrijos valdyba. Nutarta aktyviau bendrauti su panašiomis draugijomis: „Kuršių“ – Liepojoje, „Vokiečių draugija“ – Klaipėdoje, su bažnyčia, ypač evangelikų liuteronų, Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus universitetais, kitomis švietimo ir mokslo įstaigomis. Bendrijos nariais gali tapti 18 metų sulaukę asmenys, netgi priklausantys kitoms visuomeninėms organizacijoms. Mažiausias narių skaičius yra trys. Šios Bendrijos nariai gali priklausyti ir kitoms organizacijoms. Metinis nario mokestis – 20 litų.

Po lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ įstatų ir naujų narių priėmimo visuomenei buvo pristatomas žurnalo „Rambynas“ 3-asis numeris ir ką tik iš spaustuvės parvežtas jau 9-tasis, to paties pavadinimo laikraštis. Leidinius pristatė Rambyno regioninio parko direktorės direktorė ir leidinių vyriausioji redaktorė Diana Milašauskienė. Ji susirinkusiems papasakojo apie leidinių idėjos atsiradimą, jų tikslus ir uždavinius bei visuomeninės draugijos „Sandūra“ indėlį į šią veiklą. Kadangi žurnalas leidžiamas rėmėjų lėšomis, tai nebuvo pamiršta viešai padėkoti pagrindiniams rėmėjams AB „Litgrid“, AB „Vilkyškių pieninė“, UAB „Meliovesta“, UAB „Senasis Rambynas“.

„Leidžiant pirmąjį žurnalo „Rambynas“ numerį, nebuvo galvojama, kad jis bus toks populiarus ir reikalingas. Tūkstantis egzempliorių pasklido po Lietuvą, o mus pasiekę atsiliepimai buvo skatinantys toliau plėtoti leidybinę veiklą. Smagu, kad šiemet sulaukėme Spaudos rėmimo fondo paramos, vadinasi, esame pripažinti. Žurnalą skaityti nori įvairiose Lietuvos vietose, užsienyje, prašo visų trijų žurnalo numerių, bet, deja, to padaryti jau negalime. Džiaugiamės tuo, kad visus tris žurnalo numerius galime dovanoti lietuvininkų bendrijai „Mažoji Lietuva“, kuri juos saugotų savo archyve, – kalbėjo D. Milašauskienė.

Lietuvinkų bendrijos narė, rašytoja Edita Barauskienė, pagyrė žurnalo „Rambynas“ turinį, pasidžiaugė, kad Rambyno kalnas toliau skleidžia dvasios šviesą. „Vorutos“ laikraščio

Iš kairės: kunigas Juozas Mišeikis, kunigas Mindaugas Kairys

vyriausias redaktorius Juozas Vercinkevičius pasidžiaugė radęs Pagėgių krašte sumanių ir talentingų autorių. Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė pasiūlė visokeriopą paramą rengiant tolimesnes publikacijas apie Mažosios Lietuvos paveldą ir istoriją. Kalbėjo bardėniškis verslininkas Ramūnas Čepas, kurio įkurti svečių namai senojoje Bardėnų mokykloje žavi santūrumu, kuklumu ir yra pavyzdys, kaip paveldo objektus galima pritaikyti šiuolaikinėms reikmėms. Ramūnas ir Aušrinė Čepai tapo lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ nariais. Kai šventės šurmulyje aprimo po dalybų žurnalų ir laikraščių, kuriuos vaikai žymėjo Bitėnų bendruomenės spauda, atėjo laikas pirmiesiems gandro pavakariams.

Pavasariį parskridami į gimtinę gandrai ne tik kielę parskraidina, bet parneša ir pirmuosius pavakarius. Nuo kovo 25 d., kuri yra vadinama Gandrinėmis, saulė kyla vis aukščiau, diena ilgėja, samdiniams ir šeimos nariams jau duodami pavakariai. Išskrisdami gandrai išsineša ir pavakarius, nes dienos trumpėja, vasaros darbai eina į pabaigą. Po Baltramiejaus pavakarių jau neduodavo. Bitėnų kaimas garbėja ne tik gandrų kolonija pušyse, bet beveik kiekvienas gyventojas savo sodyboje džiaugiasi savąja gandrų šeima. Sutikti ir išlydėti gandrų buvo nutarta valgant pavakarius. Kartais pavasaris būna vėlyvas, kartais kovo 25 d. dar nebūna gandrų, tad Bitėnų šeiminkės pavakarių datą gali nukelti. Šiemet pavasaris taip sunkiai skynėsi kelią į Rambyno kalną, kad atėjo net gegužė.

Rambyno regioninio parko direktorės iniciatyva gandro sutiktuves – pavakariai pradėti rengti 2006 m. Taigi, bitėniškiai ir jų svečiai sutinka ir išlydi gandrų valgydami tradicinį riebų Zofijos Zubrickienės keptą „kugelį“ ir geria Petrutės Tolvaišienės pagamintą girą. Kartais kokia nors Bitėnų kaimo moterytė atneša sūrį, dešros gabalą, arba ateina be nieko, tik pasižmonėti, pasidžiaugti, kad dar gyva, kad į Bitėnus atskridęs gandas ketina įmesti į sterblę provaikaiti, o gal net du. Mažosios Lietuvos tradicijos ant Rambyno kalno vėl skleidžia sparnus, skleidžia taip, lyg niekur nebūtų išėję.

Autoriaus ir Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Mažoji Lietuva

Šv. Pranciškaus onkologijos centras – vilties namai vėžiu sergantiems ir jų artimiesiems

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

VšĮ „Šv. Pranciškaus onkologijos centras“ direktorė Aldona Kerpytė sako, jog su šio projekto atsiradimu daugeliui vėžio paliestų žmonių sužibo naujas tikslas gyventi

Gegužės 22 d. Klaipėdoje ketvirtą kartą nuvilnys jau tradicinis „Vilties bėgimas“, kasmet kovai su onkologinėms ligoms suvienijantis vis daugiau žmonių. Šia akcija siekiama ne tik supažindinti su Šv. Pranciškaus onkologijos centro projektu, bet ir rinkti lėšas jo statybai, kitaip prabilti apie onkologinę ligą ir jos įveikimą.

Šiandien, kai kartinis akmuo centro atsiradimui jau padėtas, apie gyvenimą su vėžiu ir šio ambicingo projekto gimimą kalbamės su VšĮ „Šv. Pranciškaus onkologijos centras“ direktore Aldona KERPYTĖ.

– Kaip gimė pats sumanymas kurti šį pagalbos ir informacijos centrą? Ar jį padiktavo kitų šalių patirtis?

– Taip, tai nėra naujiena pasaulyje. Tokių centrų gausu Anglijoje, juos imta kurti dar prieš šimtmetį, tačiau iš tokio paties žmonių poreikio – reikia ne tik gydymo, bet ir dvasinės, psichologinės, moralinės, socialinės pagalbos. Kiek mes studijavome, domėjomės, lankėmės centruose Anglijoje, Amerikoje, Kanadoje, daugiausia jie veikia labdaros organizacijos principu, žmonės patys juos išlaiko, bet paslaugos yra teikiamos nemokamai. Kai esi tokioje būdoje, apskritai reikia labai daug lėšų gydymuisi. Vizitai pas psichologus irgi labai brangūs. Ir šiuo atveju pagalbos reikia ne kažkuriuo trumpu laikotarpiu. Gyveni visą likusį gyvenimą žinodamas, kad sergi vėžiu, jeigu ir nemiršti nuo jo, gal kurį laiką net pamiršti apie jį, tačiau bet koks judesėlis kūne tau primena ir tu vėl turi kažkaip pasisemti vilties, ieškoti ramybės, pasitikrinti sveikatą ir gyventi toliau. Negalima apie vėžį nieko nežinoti arba ignoruoti. Juk būna atvejų, kai žmonės neatlaiko psichologiškai, būna savižudybių, nevilties, depresijų, dar labiau pabloginančių fizinę sveikatą.

– „Šv. Pranciškaus onkologijos centras“ skirtas pagalbai vėžiu sergantiems žmonėms. Kodėl pasirinkta būtent ši liga?

– Šis kelias jau į mano kūną įrašytas, per vėžio ligos patirtį, per supratimą, per poreikį pagalbos pačiai. Tada supranti, ko reikia kitiems. Bet ir pasaulyje daugiausia pagalbos centrų, skirtų būtent vėžiu sergantiems. Vėžys – viena tų sunkių, su gyvenimo trukme susijusių ligų, darančių įtaką visai šeimai. Kai kuriose šalyse jau pasiekta tiek, kad vėžys vadinamas chroniška liga, tačiau ji vis dar gąsdina. Mes norime, kad žmonės mažiau bijotų, norime nuimti tą mirties stigmą, parodyti, kad galima pagyti. Kaip bebūtų, kiekvienas, kuriam pranešama tokia žinia, išgyvena ir dar ilgai išgyvens tą susitikimą su mirtimi.

Šv. Pranciškaus Onkologijos centro projekto maketas

Kai į mūsų ligonių bendruomenės susirinkimus ateina nauji žmonės ir pamato mus ramius ir patenkintus, besigydančius, bet nenustojančius gyventi ir džiaugtis, pyksta, esą mes nesuprantame savo ligos esmės, nesergame ir niekada nesirgome. Tik po keleto susitikimų žmonės priima šią naują situaciją ir jau vėliau ateina tarnauti kitiems. Nors ir atrodo ramūs, sergantieji niekada nežino, kada liga pasikartos. Kiekvienais metais tikrinamės ir, žinoma, bijome. Čia nėra taip, kad tampi drąsus – turi nuolat budėti. O dabar mes dar turime ir tą bendrą tikslą, dėl kurio norime gyventi – norisi ateiti savanoriauti, norisi padėti kitiems. Kai susergi, įvyksta gyvenimo prasmės perkeitimas, vertybių perrašymas, kas atrodė problemos, pasirodo niekai.

– Kaip ir kiek laiko brendo šis projektas, kol pagaliau buvo padėta pirmoji plyta?

– Po to, kai pati sirgau, 2000 m. pati pradėjau ieškoti pagalbos ir sunkiai ją radau – psichologų, psichoonkologų Lietuvoje kol kas yra tik keli. Dėl tokio paties poreikio susikūrė mūsų pacientų organizacija. Išaiškėjo dvasinės pagalbos būtinybė, rimtų paslaugų, tam tikrų terapijų, kurios padėtų išgyventi skausmą, ligą. Pacientų rinkosi vis daugiau ir 2004 m. jau su broliais pranciškais pradėjome kalbėtis apie centro atsiradimą. O dar po metų įforminome viešąją įstaigą iš pradžių ilgu pavadinimu „Vakarų Lietuvos onkologinių ligonių informacijos ir pagalbos centras“, vėliau pervadinant trumpiau ir aiškiau – „Šv. Pranciškaus onkologijos centras“.

Reikėjo labai smarkiai padirbėti, nes šio centro paslaugos nebuvo suprantamos nei Sveikatos apsaugos, nei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Nesuprantamos, nes tai, ką mes siūlėme ir siūlome, iš tiesų nėra medicina, tai – gyvenimo su vėžiu įveikimas, tai pagalba žmogui po diagnozės paskelbimo, įveikiant patiriamą stresą. Galų gale savo nišą radome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, kaip novatoriškos socialinės paslaugos žmonėms. Mums labai padėjo buvusi Klaipėdos apskrities administracija, Klaipėdos miesto savivaldybė. Taip įveikėme patį pirmąjį etapą ir jau šiemet, gegužės mėnesį, pasibaigus rangovų konkursams, galėsime pradėti statyti pirmąjį korpusą – Informacijos ir meno terapijos centrą. O kitais metais, jeigu ir vėl pasiseks, pradėsime likusią dalį – centrą su įvairiomis paslaugomis, tarp jų ir apgyvendinimo. Šiuo atveju apgyvendinimas nereikšmingas, kad čia žmonės atvažiuos gyventi. Čia galės pernaktuoti tie, kurie gydosi Klaipėdos ligoninėje, kuriems reikia kasdien važinėti dėl chemoterapijos iš kitų miestų. Juk po procedūrų žmogui būna silpna, viešbučiai brangūs, o ligoninė neguldo, todėl jie galės apsistoti pas mus. Atvykę iš toliau, galės pabūti čia savaite ar dvi, reabilituoti psichologiškai, dvasiškai. Norime, kad žmogus patektų į tokią aplinką, kurioje gali nurimti, susikaupti, pakalbėti su kitais sirgusiais – čia mums labai padeda ir padės savanoriai tapę buvę ligoniai.

– Rodos, tą patį palaikymą ir pagalbą, kurią siūlysite naujajame centre, ligonis galėtų rasti ir savo šeimoje ar draugų rate...

– Taip, daugelis žmonių sulaukia didelės pagalbos iš artimųjų, tikrai ne kiekvienam reikia mūsų centro pagalbos, bet daugumai reikia ir dauguma kenčia dėl to, kad jos negauna. Kartais tiesiog nėra su kuo pasikalbėti, draugai pavargsta nuolat klausytis neigiamos informacijos. Tuo tarpu bendraudami dėl ligoniai nenuvargina vienas kito, nes jie dalinasi savo patirtimi. Tai yra didžiulis skirtumas.

Susirgus vienam žmogui, serga visa šeima, todėl norime, kad centre lankytusi ne tik ligoniai, bet ir jų artimieji, žmonės netekę mylimųjų, ir ypač tie, kurie slaugo savo artimus, todėl kad šie žmonės labai pavargsta, išsenka, kenčia. Jiems patiems reikalinga ne mažesnė pagalba nei ligoniui.

Gamtos prieglobstyje besikuriantis Šv. Pranciškaus onkologijos centras jau „išaugino“ pirmąjį statinį – koplyčią

– Neatsitiktinai šis centras pavadintas Šv. Pranciškaus vardu. Koks vaidmuo šiame projekte tenka broliams pranciškams?

– Vienuoliai į šį projektą labai įsitraukę, rūpinasi, kartu su mumis mokosi, studijuoja, jie ir vadovauja. Vis tiek tai yra brolių pranciškonų įkurtas centras, kuriam skiria daug savo laiko, jėgų, dėmesio. Kad ir koks ambicingas šis sumanymas – juk mes sugalvojome tai daryti neturėdami nė cento ir ryždamiesi eiti ieškoti – projektas paruoštas, vieta gauta ir Dievas laimina šį mūsų darbą. Šiomet vien iš vienuolyno aukų bus pastatyta ir atidaryta koplyčia, yra statomas mažas vienuolynas. Ir toliau tikimės žmonių pagalbos, supratimo, palaikymo. Viliamės, kad po trijų su puse metų atidarysime jau visą centrą. Nesiekiame uždirbti, norime išlaikyti centrą ir suteikti geras kokybiškas, bet nemokamas paslaugas.

– Kokių paslaugų, informacijos, pagalbos žmonės galės ieškoti Šv. Pranciškaus onkologijos centre?

– Mūsų siūlomos paslaugos nebus medicininės. Čia dirbs socialiniai darbuotojai, psichologai, kurie dabar studijuoja psichoonkologiją, bus siūlomi pokalbiai su dvasininkais, jei žmonės to norės. Nors centro steigėjai yra broliai pranciškai ir mes vadovausimės krikščioniškomis, bendražmogiškomis vertybėmis, centras bus atviras visiems. Žmonės gaus informacijos apie vėžį, mitybą, kitus dalykus. Prašysime ir gydytojų pagalbos, išaiškinant tam tikrus aktualius klausimus naujai susirgusiems. Žadame įrengti žaidimų kambarį sergantiems vaikams ir tiems, kurių tėveliai čia konsultuos. Esame suprojektavę grožio kambarį, dar nežinome, kaip jį pavadinti, bet jis bus ypač aktualus moterims po chemoterapijos. Išmokysime pasidaryti makiažą, apkirpsime, padėsime prisitaikyti peruką ar skarelę. Pasiūlysiame masažus, tačiau jie nebus gydomieji. Centre taip pat atsiras meno terapijos centras – muzikos, dailės, keramikos, judesio, rankdarbių užsiėmimai. Galbūt susiburs savipagalbos būreliai pagal vėžio rūšis. Rūpinsimės ir užimtumu, vyresni žmonės ar tie, kurie bijo likti vieni namie, galės ateiti čia kaip į dienos centrą, kažkuo užsiimti, padėti kitiems, išvirti arbatos, pasirūpinti sodo gėlynais – juk centro aplinka bus nuostabi, kuriamės pušynų apsupty, visai netoli jūros. Tai bus tarsi kitokio gyvenimo oazė ateinantiems iš nuolat skubančio pasaulio, kur save vertiname pagal pasaulietišką modelį, į kurį vis mažiau bėpataikome.

Ir nors mes bendradarbiaujame su savivaldybėmis, ministerijomis, ir jos tikrai daug mums padeda, norime išlaikyti savarankiškumą, kad galėtume atrinkti pačias geriausias, tinkamiausias paslaugas, kad netaptume biurokratijos gnaužtu įkaitais. Mūsų vertintojai bus žmonės, kurie ateis pagalbos ir rekomenduos kitiems. Ir ateis tiek, kiek mes būsimės jiems su savo paslaugomis pagalbiniškai.

– Ar manote, kad Lietuva pakankamai subrendusi pilietiškai šio centro palaikymui ir išlaikymui?

– Esame užmezgę gerus santykius su vienu svarbiausių ir didžiausių pagalbos centrų Anglijoje – „Macmillan Cancer Support“, kuris per 100 metų įkūrė jau 150 pagalbos centrų visoje šalyje. Pradėję nuo pagalbos gyvenimui su vėžiu, jie jau teikia ir paliatyviosios slaugos paslaugas ir netgi sukūrė visą gydymo sistemą – nepaprastai galiną onkologijos gydymo centrą, kuriame teikiamas nemokamas gydymas. Visa tai išlaikoma ne valstybės, o pačių anglų, kiekvienais metais jie gausiai aukoja. Žinoma, gyventojų ten daug daugiau. Bet

manau, kad lietuviai irgi sugebės.

Šis centras nėra kažkieno, jis mūsų visų vilties namai, į kuriuos, duok Dieve, kad nereikėtų žmonėms ateiti, bet niekad nežinau, kurią dieną pagalbos gali prireikti tau ar tavo artimui. Todėl tai yra mūsų visų bendras reikalas, tai sąmoningos visuomenės reikalas.

– Kas sudarys centro darbuotojų branduolį? Ar tiesa, kad jo pagrindas – savanoriai?

– Didžioji dauguma bus savanoriai, bet bus ir specialistų. Tačiau savanorių turėsime ištis daug. Mūsų centro atitiktumui Kanadoje turi gal 15–20 darbuotojų ir 3 000 savanorių. Su savanoryste, su visuomenei naudingų darbų vaikais ten susipažįsta dar mokykloje. Ir pas mus savanorius reikia mokyti. Tam yra specialios programos, mes jas dabar rengiame, adaptuojame iš angliškų ir kanadietišku, ir jau kitais metais pradėsime jomis naudotis. Planuojame ir toliau bendradarbiauti su kitais onkologijos centrais visame pasaulyje ne tik šioje, bet ir kitose srityse.

Lietuviai yra pasirengę savanorystei, tik dar trūksta, kad žmonės priimtų tą savanoriavimą, vis dar yra daugybė uždaru organizacijų, kurios bijo, neįsileidžia. Lietuvoje trūksta paties pasitikėjimo ir patikimų žmonių. Ne kiekvienas gali būti savanoriu, vyksta atranka pagal sąžiningumą, motyvą, gebėjimus, vedami mokymai. Kiekvienas turi suvokti, į kokią savanorystę ateina, ką jaučia vėžiu sergantis žmogus, ką jam galima sakyti, ko ne, koks yra jo jautrumas, kaip jam pagelbėti.

– Kokius žmones jūs pakviestumėte prisijungti ir tapti onkologijos centro savanoriais?

– Tuos, kurie turi tikrą motyvą padėti žmonėms, nes tai tikrai nėra lengva, kurie gali aukoti savo laiką, kurie supranta, ką išgyvena tokie žmonės, gal yra susidūrę su tuo. Jautrus tie žmonės, kuriems nėra svetimas kito skausmas. Man norisi, kad tai būtų gili moralės žmonės ir gilių krikščioniškų vertybių, nes mes irgi remiamės į Dievą ir iš jo semiamės tos meilės kitam. Pats iš savęs labai pavargsti dalinti, nes čia reikia ir kito – padėti ir savęs neprarasti. Norisi suburti tokio paties tikslo siekiančių, labai panašios motyvacijos žmonių komandą, tikrą draugystę vertinančius žmones su tikroju vidiniu tikslu.

– Visai netrukus startuos tradicinis „Vilties bėgimas“. Koks vaidmuo savanoriams tenka šioje akcijoje?

– „Vilties bėgimo“ akcijai mes turime apie šimtą savanorių. Šiomet jau bus ketvirtas „Vilties bėgimas“, ir, kai paklausėme, kurie čia nebe pirmą kartą, pakilo didelė rankų dalis. Savanorių darbas „Vilties bėgimo“ yra labai sunkus, bet juos palaiko ta tikroji motyvacija – nemažai jų yra susidūrę su šia liga savo giminėje, juos sieja noras padaryti kažką dėl kito, taip prisimenant sirgusius artimuosius, draugus, kurie jau iškelio. Labai džiugina tas tikrasis pasiaukojimas, kurį matome. Ir svarbiausia, kad visa tai daroma neatlygintinai. Man tai yra vilties ženklas, kad visuomenė keičiasi. Nepaisant tų visų mūsų rodomų minusių, pliusų irgi yra.

Balandžio 2 d. prasidėjusi „Vilties bėgimo“ registracija tęsis iki gegužės 21 d. 19 val. Re-gistruotis galima: interneto svetainėje www.viltiesbegimas.lt, www.bekime.lt, el. paštu maratonas@ml.lt. Gegužės 21 d. registracija vyks Lengvosios atletikos manieže (Taikos pr. 54) 9.00-19.00 val., o gegužės 22 d. dalyviai bus registruojami starto vietose. Daugiau informacijos apie bėgimą ir registraciją - tel. 8 464 01713, mob. 8 655 41567; 8 650 78707.

Autorės nuotr.

Lietuvos sovietinė okupacija**Gydytojas Juozas Žemgulys****Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžys**

Gydytojas Juozas Žemgulys su žmona Leokadija ir dukterimis Egle ir Živile. Kaunas, XX a. 4 deš. Panevėžio kraštytyros muziejaus nuotr.

Raudonojo teroro aukų Panevėžyje laidotuvių eiseną. 1941 m. birželio 29 d. Panevėžio kraštytyros muziejaus nuotr.

Namas Kaune, K. Donelaičio g. 14, kurį pasistatė ir 1931–1941 m. gyveno gydytojas Juozas Žemgulys. Elenos Markuckytės nuotr.

Gydytojas Juozas Žemgulys gimė 1890 m. gruodžio 19 d. Kretingos apskrityje, Vieviržėnų valsčiuje, Rusinų kaimo pasiturinčių ūkininkų Barboros ir Juozapo Žemgulių šeimoje. Mokėsi Palangos progimnazijoje, Liepojos valstybinėje gimnazijoje, kurią baigė aukso medaliu. Įstojo į Petrogrado Karo medicinos akademiją, 1914 m. mobilizuotas, paskirtas dirbti carinės Rusijos kariuomenėje gydytoju. 1918 m. išlaikė valstybinius gydytojo egzaminus Charkovo universiteto Medicinos fakultete. 1918 m. grįžo į Lietuvą, dirbo Jurbarko ligoninės vedėju. 1919 m. perėjo į Kauno valstybinę ligoninę, nuo 1919 m. rugpjūčio mėn. buvo Kauno valstybinės ligoninės Chirurgijos skyriaus vedėjas. Į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas 1922 m. spalio 18 d., pradėjo dirbti Dakto Jono Basanavičiaus vardo Karo ligoninės Chirurgijos skyriaus vedėju. Dirbo iki 1935 m. rugsėjo 1 d.

1935 m. rugsėjo 1 d., turėdamas pulkininko leitenanto laipsnį, iš karo tarnybos išleistas į atsargą. Nuo 1935 m. rugsėjo iki 1939 m. balandžio dirbo Klaipėdoje, Lietuvos Raudonojo

nojo kryžiaus ligoninės Chirurginio skyriaus vedėju. 1939 balandžio 27 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, grįžo dirbti į Dakto Jono Basanavičiaus vardo Karo ligoninę. Čia sanitarijos pulkininkas gydytojas Juozas Žemgulys ėjo chirurgijos skyriaus konsultanto pareigas.

Nuo 1910 m. Juozas Žemgulys buvo korporacijos „Fraternitas Lituanica“ narys. Jis – vienas iš Kauno medicinos draugijos steigėjų ir ilgametis draugijos narys, pirmosios draugijos valdybos sekretorius. Gydytojo J. Žemgolio iniciatyva buvo įsteigta Lietuvos chirurgų draugija. 1920 m. jis daug prisidėjo organizuojamas Aukštuosius kursus Kaune, Medicinos skyriuje dėstė chirurgiją. 1919 m. išrinktas pirmuoju žurnalo „Medicina“ redaktoriumi. Šiame leidinyje jis publikuodavo ir savo straipsnius chirurgijos temomis. Parašė knygas: „Trumpas karo lauko chirurgijos vadovėlis“ (1932), „Karo sanitarijos tarnyba divizijos skaidinyje“ (1929) ir kt. Redagavo populiariąją knygą „Žmonių gydymas namuose“ (1933), kuriai pats parašė apie du treč-

dalius straipsnių. Aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos veikloje, 1934 m. tapo LŠS sporto klubo „Grandis“ gydytoju. Apdovanotas Nepriklausomybės medaliu, Gedimino ordinu, 1931 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos ordinu – Šaulių žvaigžde.

1940 m. karininkų atestacijos pažymoje gydytojas J. Žemgulys apibūdinamas taip: „Išsilavinęs, sumanus. Tvarkingas, viešumoje drausmingas. Doras, teisingas, pastovus. Domisi medicinos mokslo pažanga. Turi iniciatyvos, savarankiškas. Santykiai su kariais geri.“

Nuo 1941 m. dirbo Panevėžio apskrities ligoninės vedėju bei chirurginio skyriaus vedėju. 1941 m. birželio 26 d. besitraukiančių sovietinių okupantų apkaltintas ir su kitais dviem Panevėžio apskrities ligoninės gydytojais žiauriai nužudytas NKVD-NKGB būstinės rūsyje Vasario 16-osios g. Nužudytų gydytojų kūnai surasti nacių kariuomenei ižengus į Panevėžį, 1941 m. birželio 27 d. Iškilmingai palaidoti birželio 29 d. Laidotuvėse dalyvavo tūkstančiai žmonių. 1941 m. liepos

5 d. pradėtas tyrimas dėl Panevėžio apskrities ligoninės gydytojų nužudymo. 1941 m. spalį teismo medicinos ekspertai tyrė nužudytų gydytojų V. Gudonio ir J. Žemgolio kūnus. 1941 m. rugsėjį Hercelio gatvė Panevėžyje pavadinta dr. J. Žemgolio gatve. Panevėžio apskrities ligoninės kieme 1943 m. rugsėjo 19 d. atidengtas paminklas nužudytiems gydytojams (autorius skulpt. Bernardas Bučas). 1944 m. gydytojo J. Žemgolio žmona Leokadija Steponaitytė-Žemgulienė su vaikais pasitraukė į Vakarus.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę Kaune, ant gydytojo Juozo Žemgolio namo K. Donelaičio g. 14 (buv. K. Donelaičio g. 4), atidengta paminklinė lenta garsiajam gydytojui atminti. Paminklinės lentos užrašas: „Šį namą pasistatė ir jame 1931–1941 m. gyveno ir dirbo žymus Lietuvos chirurgas pulkininkas daktaras Juozas Žemgulys. 1941 m. birželio 26 d. bolševikų nužudytas Panevėžyje.“ Palaidotas Kaune, Panemunės kapinėse. Viena iš Panevėžio gatvių pavadinta J. Žemgolio vardu.

Liustracijos procesas: pabaigos pradžia...**Ričardas ČEKUTIS, Vilnius**

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) pradeda viešinti KGB veiklą atspindinčius dokumentus – šis projektas tiesiogiai susijęs su naujausia Liustracijos įstatymo redakcija.

Pasak Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko dr. Arvydo Anušausko, dar 2005 m. KGB rezervui priklausiusių žmonių pavardžių paviešinimui pritarė 74 proc. šalies gyventojų ir 80 proc. Lietuvos gyventojų nepritarė priėjimo prie KGB archyvinų dokumentų ribojimui. „Trūko tik politinės valios“, – teigė A. Anušauskas.

Anot politiko, tai, kad Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) naujoje svetainėje <http://www.kgbveikla.lt/> pradeda skelbti KGB dokumentus dabar, „turi ne tik praeities vertinimo atspalvį, bet ir leis jaunesnei kartai labiau pažinti tą praeitį, kurią mes matėme“.

LGGRTC paviešinti KGB dokumentus įpareigojo Seimas, pernai priėmęs tai numatančias vadinamojo Liustracijos įstatymo pataisas. Šiam tikslui Centras atidaro specialią interneto svetainę, kurioje pradėdami viešai skelbti originalūs direktyviniai okupacijos laikotarpio KGB padalinių, veikusių Baltijos valstybėse, dokumentai.

Naujos svetainės kūrėjai praneša, jog bus skelbiami archyviniai dokumentai, informuojantys apie KGB tikslus ir siekius, struktūrinių padalinių funkcijas, planus, ataskaitas, jiems vadovavusius asmenis, operatyvinius planus ir jų rezultatus, agentūrinį tinklą ir agentų verbavimo metodus. Bus siekiama išryškinti, kad kitaip negu Vakarų demokratinė valstybių slaptosios tarnybos, SSRS KGB pamindami žmogaus teises ir net sovietinę konstituciją,

siekdami visiškai kontroliuoti valstybės, o ypač okupuotų kraštų gyventojus, skverbėsi į beveik visas visuomenės gyvenimo sritis ir net privatų asmenų gyvenimą. Pavyzdžiui, religinės bendruomenės, neformalūs jaunimo sambūriai, buvę politiniai kaliniai ar tremtiniai agentų buvo akylai sekami, kompromituojami, supriešinami.

Taip pat pranešama, kad skelbiami dokumentai ar jų tematiniai rinkiniai bus minimaliai komentuojami tik tais atvejais, kad būtų išvengta neadekvačių dokumento esmės interpretacijų. Pradiniam viešinimo etape pasirinktas 1960–1991 m. laikotarpis, tikintis, kad iš žmonių atminties dar neišdilusių tų metų jiems žinomus įvykius bus galima išvysti KGB dokumentų šviesoje...

Dokumentai bus kupiūruojami tik tais atvejais, kai reikės apsaugoti asmenų privataus gyvenimo duomenis ir informaciją apie prisipažinusius pagal „Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, iškaitos ir prisipažinusiujų apsaugos įstatymą“ (Žin., 1999, Nr. 104 (2976); 2000, Nr. 52 (1485)).

Taigi, teoriškai galima pasidžiaugti, kad liustracijos procesas tarsi pajudėjo iš mirties taško, tačiau visus potencialius svetainės skaitytojus, ieškančius skelbiamuose dokumentuose buvusios ar esamos KGB agentūros pavardžių, tenka nuvilti – jokių agentų Jūs ten nematysite. Ir ne dėl LGGRTC centro ar kitų svetainės rengėjų kaltės.

Kad suvoktume tokios, sakyčiau, „institucinės“, o ne faktinės liustracijos priežastis, būtina trumpai apžvelgti patį vykusį ir strigusį liustracijos procesą.

Per penkerius metus sudėtį keitusi Liustracijos komisija svarstė 447 asmenis, galėjusius slapta bendradarbiauti su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, veiklą. 2005 m. domėtasi 83 tokiais asmenimis, 2006 m. – 35, 2007 m. – 3, 2008 m. – 15, 2009 m. – 4, pernai – 307. Tik 57 asmenys iš 447 buvo pripažinti slapta bendradarbiavę su minėtomis tarnybomis, apie tai buvo paskelbta viešai. Tačiau 389 asmenys, pritrūkus įrodymų, nebuvo pripažinti slapta bendradarbiavę su tomis tarnybomis. Dėl vieno asmens galutinis sprendimas nepriimtas.

Be to, 1589 asmenys patys prisipažino Valstybės saugumo departamentui apie savo bendradarbiavimą su sovietų specialiosiomis tarnybomis, todėl jų duomenys įslaptinti, siekiant apsaugoti tuos asmenis nuo galimo šantažo.

Iš esmės procesas visą laiką vyko taip: VSD darbuotojai parinkdavo Liustracijos komisijai asmenis, kurie iki to laiko dar nebuvo prisipažinę bendradarbiavę su KGB, ir pateikdavo apie juos turimus ar surastus archyvinus dokumentus. Tai svarbu žinoti, nes iki šiol visuomenėje vyrauja nuomonė, neva komisijos pirmininkai (t. y. Dalia Kuodytė arba Algimantas Urmonas) sąmoningai stabdė ar blokavo liustracijos procesą, tikrinami tik „smulkiųjų žuvelių“ dosje. Kokiais kriterijais vadovavosi VSD pareigūnai, parinkdami liustruojamus asmenis, sunku pasakyti – jie apie tai nešneka, tačiau vieną kriterijų nurodyti nesudėtinga: buvo žiūrima, ar liustruojamas asmuo dar nėra prisipažinęs savarankiškai.

Tokiu būdu į Liustracijos komisijos akiratį patekdavo tik tie asmenys, kuriuos pagal tik

jiems vieniems težinomus kriterijus atrinkdavo VSD. Toliau – komisija, išnagrinėjusi pateiktus dokumentus bei pareikalavdama papildomų duomenų, jeigu yra būtinybė (aišku, ne visada tokius duomenis gaudavo), skelbdavo verdiktą. Dažniausiai asmenys, pripažinti KGB slaptaisiais bendradarbiais, Liustracijos komisijos verdiktą skųsdavo teismui. Komisijos nariai vienu metu į teismus vaikščiojo lyg į darbą, tačiau už tai jokio atlygio negaudavo – komisija dirbo visuomeniniais pagrindais. Maža to, valstybė net neparūpino komisijai profesionalaus teisininko, galinčio atstovauti komisijos nuomonei teismuose. Todėl nenuostabu, kad daugelis KGB slaptųjų bendradarbių nesunkiai laimėdavo teismus – iš čia toks menkas oficialiai pripažintų KGB slaptųjų bendradarbių skaičius.

Deja, naujasis Liustracijos įstatymas iš esmės nieko nekeičia, išskyrus minėtąjį mažai ką sakančių KGB dokumentų viešinimą bei pačios nusikalstamos organizacijos struktūros paskelbimą internete (norintys ir besidomintys visus šiuos duomenis galėjo rasti to paties LGGRTC išleistose knygose ar publikacijose). Todėl kai dr. A. Anušauskas kalba apie politinės valios nebuvimą, pasako tik pusę tiesos – tos politinės valios nebuvo anksčiau, nėra ir dabar.

Nepaisant to, viešas KGB dokumentų skelbimas yra neabejotinai sveikintinas žingsnis, tikėkimės, ateityje pramušiantis ledus realių ir vis dar neprisipažinusių KGB slaptųjų bendradarbių paviešinimui – šiuo metu tai vienintelis kelias iš liustracijos proceso, nebetenkančio savo pirminės prasmės, aklavietės.

Seinų ir Suvalkų kraštas

Lietuvių iškeldinimas iš Trečiojo Reicho okupuoto Suvalkų krašto 1941 m.

Prof. Bronius MAKASKAS, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 9*

Iš vietinių lietuvių veikėjų pasakojimų aiškėja, kad, nepriklausomai nuo persekiojimų ir sunkumų bangos, kuri buvo sukelta prieš Suvalkų krašto lietuvius, jie jautė blogiausiu atveju galėsiantys pagaliau sprukti į tuomet dar nepriklausomą Lietuvą. Vokiečiai aiškiai neslėpė kolonizacijos planų, bet, kol buvo nepriklausoma Lietuva, netaikė čia gyvenančių lietuvių atžvilgiu ekstremalių metodų. Pavyzdžiui, tokių, kuriuos iš karto ėmė taikyti atsirandančiam aktyviam lenkų pogrindžiui, o ką jau kalbėti apie jų „metodus“ prieš žydus.

Naciai ir sovietai padėties „šeimininkai“

Padėtis iš karto kardinaliai pasikeitė, kuomet Lietuva 1940 m. birželio viduryje pateko į Sovietų Sąjungos okupaciją. Netrukus, 1941 m. sausio 10 d. Trečiasis Reichas ir Sovietų Sąjunga sudarė Maskvoje naują „Sutartį dėl draugystės ir sienų“. Tuo atveju, lygiai kaip 1939 m. rudenį Latvijos ir Estijos atžvilgiu, Trečiasis Reichas ėmėsi perkelti Lietuvoje esančius vokiečius. Vokiečių perkėlimas sudarė jiems papildomą, panašiai kaip Sovietų Sąjungai, progą nušalinti nepageidaujamus elementus sovietų–vokiečių pasienyje.

Pirmos derybos dėl lietuvių iškėlimo iš Klaipėdos apygardos ir Suvalkų krašto prasidėjo 1940 m. birželio 22 d., vos kelios dienos po to, kai sovietai buvo pradėję Lietuvos okupaciją – Trečiojo Reicho užsienio reikalų ministras Ribentropas ir Vokietijos URM bei Kultūrinės politikos skyriaus vedėjas Tvardovskis išvyko į Maskvą parengti sutartį dėl vokiečių perkėlimo iš Lietuvos.

Nors Maskva iš esmės buvo suinteresuota derybomis su Trečiuoju Reichu, šiuo atveju atsидūrė labai delikacioje padėtyje, kadangi formaliai Lietuva dar nebuvo „priimta“ į TSRS. O propagandiniu požiūriu labai neparanki galėjo susidaryti padėtis, kurioje sovietų okupuota Lietuva pagal 1939 m. rugsėjo 28 d. slaptąjį protokolą turėjo dabar prarasti dalį savo teritorijos (Suvalkų krašto pietvakarius), kadangi, remiantis grobikiška sutartimi, toji dalis turėjusi atitekti vokiečiams. Maskva turėjo sugalvoti, kaip šį, iš esmės smulkų, reikalą išspręsti nesugadinus santykių su vokiečiais, ir lietuvių bei pasaulio viešosios nuomonės akyse išlaikyti „gynėjų nuo fašizmo“ poziciją.

Tuo tarpu jau ne pirma pasiuntinio Šulenburgio Viačeslavui Molotovui 1940 m. liepos 12 d. įteikta nota dėl derybų vokiečių iš Lietuvos perkėlimo klausimu pagreitinimo laukė pagaliau konkretaus Maskvos atsakymo. Atsakydama teigiamai į šį vokiečių siūlymą, sovietinė šalis savo ruožtu pateikė „prašymą“ – kad vokiečiai perleistų jiems dalį Lietuvos pietvakarių teritorijos trikampyje, nužymėtame linija: Kudirkos Naumiestis, Šešupė, Pilviškiai, Marijampolė, Liudvinavas, Krosna, Kapčiamiestis. Priminkime, kad tasai plotas nuo 1940 m. birželio 16 d. faktiškai buvo sovietų rankose. Todėl dabar jie ketino reviduoti ankstesnę sutartį su vokiečiais, kad nekiltų vidinių komplikacijų, kuomet Lietuva buvo „inkorporuojama“ į TSRS sudėtį.

Berlynas pasinaudojo keblia „sajungininkės“ padėtimi ir už šios Lietuvos dalies „perleidimą“ Maskvai pareikalavo milžiniškos sumos – 13 milijonų dolerių. Galiausiai Maskva, nerasdama geresnės išeities, bet atkakliai derėdamasi, sutiko mokėti 7,5 milijono dolerių – tai prilygo vertei Aliaskos, kurią kitados Rusija pardavė Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Šiuos išpareigojimus Hitlerio partnerė skrupulingai vykdė iki paskutinių dienų, kol kilo karas su vokiečiais.

Tuo tarpu, kol vyko Berlyno ir Maskvos varžytynės dėl rėželio okupuotos valstybės, Etninių vokiečių tarpininkų biuras („VoMi“) gavo įsakymą suskaičiuoti vokiečius Lietuvoje bei lietuvius, gyvenančius Trečiojo Reicho okupuotuose plotuose (Klaipėdoje, Suvalkų krašto pietinėje dalyje). Toji organizacija buvo įpareigota parūpinti transportą į Trečiąjį Reichą perkeliameiems vokiečiams.

Vokiečiai su jiems būdingu skrupulingu-

mu įvertino savo tautiečių turtą Lietuvoje. Pagal specialiai parengtą kainoraštį įvertinta žemė, pievos, pasėliai, miškai, sodai, vandens telkiniai, trobesiai, inventorius. Viskas įvertinta iki 1940 m. rugpjūčio 15 d. suapvalinta suma buvo apie 200 mln. RM. Iš šios sumos atimta 50 mln. RM už turtą lietuvių, perkeldinamų iš Klaipėdos apygardos ir Suvalkų apskrities.

Kai Maskvoje 1941 m. sausio 10 d. pasirašyta suderinta „Sutartis dėl sienų ir draugystės“, tuo pačiu metu vokiečių vyriausybės įgaliotasis dr. Vilhelmas Neldeke ir TSRS vyriausybės atstovas Nikolajus G. Pozdniakovas pasirašė sutartį dėl Vokietijos piliečių ir vokiečių tautybės asmenų perkėlimo iš Lietuvos TSR į Vokietiją bei Lietuvos TSR piliečių ir lietuvių, rusų bei baltarusių tautybės asmenų perkėlimo iš Vokietijos okupuotų teritorijų – Klaipėdos apygardos ir Suvalkų krašto. Priešas sutartyje „rusų ir baltarusių“ turėjo pabrėžti šio „akto“ internacionalinį pobūdį, Maskva tuo propagandiniams sumetimais visada rūpinosi. Iš tikrųjų turėti omenyje nebet sentikiai iš Suvalkų krašto, kurių vokiečiai esant progai ketino atsikratyti.

Prievartiniai savanoriai

Išvietinimas formaliai buvo „savanoriškas“. „Norą persikelti“ buvo galima išsakyti raštu arba žodžiu, pareiškėjams neturėjo būti daroma įtaka. Perkeliameis turėjo teisę pasiimti kartu ir šeimą, ir visus kartu ūkyje dirbančius asmenis, su sąlyga, kad jie sutiks. Vaikai, sulaukę 16 metų, gavo teisę patys spręsti, ar nori persikelti. Abi „susitariančios šalys“ nusprendė, kad sutartį bus galima pradėti vykdyti nuo jos pasirašymo momento ir baigti praėjus dviem mėnesiams. Tai greitai tempai! Okupuotos Lietuvos teritorijoje sutartį įgyvendinančiam vokiečių personalui vadovavo vyriausiasis įgaliotinis su dviem pavaduotojais bei apskričių įgaliotiniai, taip pat su pavaduotojais. Prie Vokietijos prijungtose teritorijose sovietiniam darbo personalui vadovavo vyriausiasis atstovas bei apskričių atstovai su tiek pat pavaduotoju, kaip ir vokiečių ekipoje.

Perkeltinio tautybę paliudydavo įgaliotinis, dalyvaujant kitos šalies atstovui. Jų užduotis buvo nustatyti perkeliamejū skaičių ir jų asmens duomenis bei kontroliuoti registracijos eigą. Įgaliotiniai ir atstovai stebėdavo visą akciją ir jos techninį aprūpinimą. Vokiečių personalas, prižiūrintis perkėlimo iš Lietuvos vyksmą, negalėjo būti didesnis nei 214 žmonių, tuo tarpu sovietų personalas Suvalkų apskrityje ir Klaipėdos apygardoje – ne didesnis nei 159 žmonės.

Mus dominančiame Suvalkų krašte įgaliotiniai ir atstovai pareigas ėjo Suvalkuose. Tuo tarpu teritoriniai įgaliotiniai ir atstovai rezidavo Suvalkuose, Vižainyje, Punske, Seinuose ir Novinkoje. Iš Suvalkų krašto perkeliameisams kontroliniai punktai paskirti Vištytyje, Kalvarijoje ir Seirijuose. Bet iš tikrųjų jie keitėsi priklausomai nuo poreikių. Sutarties vokiškame tekste Suvalkų krašto vietovardžiai buvo užrašomi kaip skamba lenkų kalba, tuo tarpu rusiškame tekste – kaip skamba lietuvių kalba.

Labai tiksliai buvo nusakyta perkeliamejū registracija. Perkeliameji turėjo iki 1941 m. kovo 18 d. pateikti teritorinėms atstovybėms dokumentus, rodančius jų tautybę. Perkeliamejū sąrašai sudaryti dviem kalbomis – rusų ir vokiečių. Buvo ten įtraukiami pagrindiniai duomenys: gimimo vieta ir data, tautybė, pilietybė, šeimos sudėtis, profesija, ankstesnė gyvenamoji vieta. Perkelti buvo galima tik po to, kai sąrašus patvirtindavo abiejų šalių teritoriniai atstovai ir įgaliotiniai. Perkeliameis gaudavo numerį, kuris buvo laikinas „kelionės dokumentas“. Perkėlimas galėjo vykti tikta grupėmis, individualūs iškeldinimo atvejai turėjo būti galimi abiejose pusėse pagal išankstinį susitarimą. Iškeldinimo transporto planų vykdymas patikėtas priimančios šalies vyriausiajam įgaliotiniui, su sąlyga, kad jie atitinka siunčiančios šalies vyriausiojo atstovo planus. Apie geležinkelio transporto naudojimo atvejus vyriausiasis įgaliotinis privalėjo pranešti vyriausiajam atstovui prieš 5 dienas iki iškeldinimo datos. Vežimo

metu perkeltiesiems reikėjo parūpinti medicinos pagalbą, o ilgesnio laukimo atveju teikti karštą maistą, vaikai turėjo gauti karšto pieno. Suprantama, tokios taisyklės kilo dėl vokiečių noro užtikrinti savo perkeltiniams tautiečiams iš Lietuvos tinkamas sąlygas, o tremiamųjų iš Suvalkų krašto atveju tik abiejų „susitariančiųjų šalių“ propagandinis triukas, kuris vėliau bus sovietų pritaikytas tremiant Lietuvos gyventojus iš tėvynės. Tuo tarpu keliameis į sovietų pusę tie žodžiai buvo beprasmis įrašas, nes nei vokiečiai, nei sovietai jų taisyklių nesilaikė.

Jei iškeldinimas turėjo vykti traukiniu, numatyta teisę pasiimti iki 50 kg bagažo šeimos galvai ir po 25 kg kitiems šeimos nariams. Perkeliameji savo transportu (tatai pasakytina, visų pirma, apie Klaipėdos ir Suvalkų krašto lietuvius) turėjo teisę pasiimti vieną arkliais traukiamą vežimą, porą arklių, vieną karvę, dvi kiaules, tris avis arba ožkas, 10 vienetų naminių paukščių – tai, suprantama, buvo teorinis įrašas (praktiškai tai buvo nevykdoma). Žemės ūkių savininkai „galėję“ tuo pačiu transportu pasiimti 250 kg produktų, tarp jų po 2 kg riebalų vienam asmeniui. Transporto išlaidas turėjo padengti perkeliameji.

Perkeliamejū paliktas ūkis automatiškai pereidavo į vokiečių rankas – nuo inventoriaus ir turto surašymo momento perkeliameis galėjo juo naudotis tiktai šeimai maitinti ir ūkiui tvarkyti. Paliekamas turtas turėjo būti perduotas teritoriniam įgaliotiniui prieš 5 dienas iki ūkio palikimo. Pasak „sutarties“, iškeldinant netekdavo galių visi ankstesni išpareigojimai savo valstybei.

Padargų ir produktų išvežimo sąrašas buvo kur kas trumpesnis už draudimų sąrašą. Neleista išvežti: grynųjų pinigų, aukšinių ir sidabrinųjų monetų, aukso, platinos, sidabro (per 500 gramų) ir aukso dirbinių, brangakmenių, ginklų, pramonės gaminių daugiau negu šeimai leistinos normos, pašto balandžių (!), leidinių, nuotraukų juostų, dokumentų, siuвамųjų mašinų daugiau negu po vieną šeimai, vertybinių popierių, draudimo dokumentų, automobilių, motociklų, variklių ir kitokių mašinų, sėklų, javų (daugiau nei leistina norma) ir pan. Draudimas išsivežti techninius ir komunikacijos padargus visų pirma rūpėjo sovietų šaliai. Abi „šalys“ susitarė, kad iškeldinimas bus baigtas iki 1941 m. kovo 18 d. Tai reiškė, kad atlikti šią komplikuoatą operaciją faktiškai buvo likę du mėnesiai, be to, sunkiomis žiemos sąlygomis.

Taip skambėjo 1941 m. sausio 10 d. sutarties sprendimai. Jų formali kalba buvo maloni ir diplomatiška. Kalbėta ne apie iškeldinimą, o apie perkėlimą, apie jo savanoriškumą, jo įgyvendinimo aukštą standartą. Tai buvo tipiška klaida, kuri abiem atvejais reiškė kitą kokybę. Iš Suvalkų krašto bei Klaipėdos apygardos iškeldinamųjų atžvilgiu taikyta iš esmės beatodairiška procedūra, kuri reiškė ne ką kitą o faktišką deportaciją.

Planuodama iš okupuotos teritorijos „išvalyti“ germanizacijai netinkamus žmones, vokiečių okupacinė valdžia dar 1940 m. vasarą įsakė suregistruoti lietuvius ir rusų sentikius Suvalkų apskrityje bei Klaipėdos apygardoje. Apie registracijos tikslus gyventojams nieko nepranešė. 1940 m. pabaigoje viešose vietose pasirodė vokiečių ir rusų kalbomis (bet ne lietuvių, kuria kalbėjo dauguma iškeliamejū) tokie skelbimai: *Prasideda žmonių perkėlimas į jų Tėvynę. Perkėlimas vyksta pačių gyventojų sutikimu. Kiekvienas pilietis, kuris turi pabaigęs 16 metų, pats sprendžia, ar turi išvykti jis vienas į savo tėvynę, ar su visa šeima, arba visai niekur nevykti.*

Ilgai nelaukus 1940 m. gruodžio mėnesį, taigi dar prieš sutarties pasirašymo datą, pasirodė okupuotos Lietuvos „atstovai“, bandantys raginti gyventojus persikelti į Lietuvą. Vadino šitai „repatriacija“, kas buvo nesąmonė, kadangi toji „repatriacija“ turėjusi vykti į sovietų okupuotą Lietuvą, kai vietiniai lietuviai tėvynę suvokė kaip gimtąjį Suvalkų kraštą, kuriame seniai gyvenė. Sovietiniai atstovai pasakojo apie ten esančias geresnes dirvas, apie žemės suteikimą visiems norintiems ir kitas panašias „paskatas“, turinčias paskatinti žmones nesipriešinti. Toji propaganda – to sovietų pasiuntiniais nebuvo numatė – užuot paraginusi, daugeliui Suvalkų krašto ūkininkų

sukėlė nepasitikėjimą. Taigi aiškinta jiems, kad Tarybų Lietuvoje žemė atimta iš turtuolių ir perduota mažžemiams ir bežemiams, todėl tuo pačiu fondu galėsią pasinaudoti ir perkeltiniai. Šitai sujaudino čionykščius ūkininkus, labiausiai vidutiniokus – jie, Lenkijos sąlygomis, buvo stambūs ūkininkai – ir privertė juos susimąstyti, ar iš tikrųjų gaus ten žemės. Tuo tarpu, kaip aiškėja iš prisiminimų, tie pasakojimai žavėdavo kai kuriuos bežemius ir mažžemius, dirbdavusius samdininiais pas vietinius ūkininkus.

Etninis „valymas“ Suvalkų krašte

Apskritai imant tarp lietuvių žemdirbių vyravo nerimas, skepticizmas bei per išstisus amžius ir per kelias kartas iskiepytas įsitikinimas, kad gimtosios žemės dėl neaiškaus miražo negalima apleisti, juo labiau kad jiems tai „patarinėjo“ kiekvieną dieną vis įkyriau ir kaskart labiau grasindami vokiečių okupantai, kurie čia tvarkėsi vien pagal eksploatacinę sistemą. Dauguma ūkininkų jautė – ir paskalos pasiekė aplinkinius gyventojus, – kad okupantams rūpi žemė ir turtas, kurių vietiniai turi išsižadėti jų naudai. Apie tikrąją padėtį Lietuvoje žinota vis mažiau, mat iki šiol buvę geri ryšiai per žaliąją sieną nutrūko, nes siena su sovietine Lietuva aklina užsklęsta, nebuvo įmanoma per ją prasiskverbti. Tačiau kažkiek orientuotasi, kad ten tvarkosi jau svetimi, darosi kažkas negera arba mažų mažiausia neaiškaus. Visa tai dar labiau atbaidydavo nuo ketinimų palikti tėvonijas. Karo sūkuriuose, esant okupacinei disciplinai, ankstesni lietuvių kivičiai su lenkais Suvalkų krašte prarado prasmę. Atsigavo žmonių lūžio ir netikrumo metais natūralūs prieraišumo prie savo mažosios tėvynės šaltiniai. Be to, tarp tautiškai aktyvesnių lietuvių ruseno viltis, kad gal dar „Lietuva ateis jų pasiimti“. Taigi viskas kalbėjo už tai, kad savo noru sukūbiti nežinion neverta. Gal tik išskyrus tuos, kurie užsirašydavo išvykti dėl gresiančių bausmių už įvairius smulkius teisės pažeidimus. Bet ir dalis pasirašiusių dar bandė iškeldinimo išvengti.

Vokiečiai, stebėdami vietinių lietuvių nuotaikas, pradėjo suvokti, kad ryžtingai neliepus lietuviai iš čia niekur nesikels ir laisva valia tėvonijų nepaliks. Taigi ėmėsi žinomų ir dažnai okupantų praktikuojamų būdų, kaip „laisvanoriškai apsisprendusiuosius“ paspartinti. Užkrovė ūkininkams papildomas prievoles, tarp jų labai sunkią šaltą 1940–1941 m. žiemą rinkti akmenis net iš po kelis metrus siekiančių sniego vėpūtnių ir vežioti juos iškastais sniego tuneliais įvairiomis kryptimis. Tuo siekta vieno – nuvarginti ir gauti sutikimą išsikelti.

1940 m. gruodį, siekdamas parodyti savo „ryžtą“, gestapas areštavo 53 išsiskiriančius statusu ir ekonominiu lygmeniu ūkininkus ir keliolika lietuviškosios inteligentijos atstovų. Igrūdus į Suvalkų kalėjimą, jiems buvo taikomos fizinės bausmės ir skiriami sekinantys sunkūs darbai. Nakčiai į jų celes, esant minusinei temperatūrai, buvo liejamas vanduo. Į klausimus ir protestus, kad jiems nėra jokio priekaišto nusižengus teisei, gestapininkai atsakydavo: „Pasirašykite „repatriacijos“ lapą, ir baigsis jūsų vargai.“ Lapus pasirašydavo silpniausieji, tie, kurie pirmi palūžo. Bet areštantų vis daugėjo. Dėl skundų, kurie iš Suvalkų krašto pasiekdavo dar toleruojamą Lietuvos pasiuntinį Berlyne, pastarasis kreipėsi į Vokietijos URM, reikšdamas protestą dėl ten taikomo teroro. Pateikė specialų *pro memoria*, kuriame aptarė Suvalkų krašto lietuviams rodomas patyčias ir prievartą. Prasė rašte Vokietijos valdžios imtis priemonių, kad būtų nutraukti metodai, taikomi vietos vokiečių administracijos prieš lietuvius Suvalkų apygardoje, ir palikta jiems teisė ramiai gyventi savoje žemėje ir savo sodybose. Dar daugiau, parengė jis net Suvalkų krašto lietuvių vardu raštą Trečiojo Reicho Fiureriui, kurį turėjo gavę (suprantama, slaptu keliu) pasirašyti ir atgal persiųsti. Bet tasai raštas suinteresuotųjų nepasiekė.

Panašių pastangų pas Suvalkų komisarą Amoną ėmėsi ambasadoriaus Škirpos sekretorius J. Jurkūnas, kilęs iš Suvalkų krašto.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos bažnyčios istorija

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius: kunigas, pilietis, diplomatas*

Dr. Algimantas KASPARAVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 9

Kaip pažymi istoriografija, jau tada šie kilnūs vyrai susibičiuliavo ir vėliau kartėmis gana reguliariai susirašinėdavo laiškais. Šis dvasinis ryšys nenutrūko ir po to, kai 1922 m. vasarį A. Rattis tapo išrinktas Šventuoju Tėvu Pijumi XI. Kita vertus, tokį popiežiaus apsisprendimą 1925 m. pabaigoje, manytume, lėmė ne tik jo asmeninė bičiulystė su J. Matulaičiu-Matulevičiumi. Pijus XI vyskupą J. Matulaitį-Matulevičių itin vertino dėl jo gilaus pasiaukojimo Dievui ir Katalikų Bažnyčiai, aštraus proto, neabejotinų profesinių sugebėjimų bei iškilų asmeninio charakterio savybių. Dar būdamas Vilniaus vyskupu J. Matulaitis-Matulevičius išvengė net mažiausių pagundų politiškai susisaistyti su kuria nors jėga bei pasižymėjo išskirtine tautine tolerancija ir aukštu intelektu. Visi šie veiksniai Vatikane buvo puikiai žinomi ir susiklosčiusioje situacijoje greičiausiai tapo lemtingi.

1925 m. gruozio viduryje atvykęs į Lietuvą arkivyskupas J. Matulaitis-Matulevičius situaciją rado apgailėtina ir itin painią. Anot jo, kai kurie lietuvių dvasininkai palengva „taip įsitraukė į pasaulietinę veiklą, kad užmiršo savo luomo įsipareigojimus ir netgi pačią Bažnyčią“. Dėl politikavimo daugiausia priekaištų buvo išsakytą tuometiniam žemės ūkio ministrui, kunigui Mykolui Krupavičiui, LKDP CK pirmininkui, kunigui Antanui Šmulskščiui, URM bendradarbiui, buvusiam kunigui dr. Juozui Purickiui bei VRM Tikybos reikalų departamento direktoriui, kanauninkui Kazimierui Prapuoleniui.

Arkivyskupo laiške Vatikano valstybės sekretoriui kardinolui Pietro Gasparriui kunigas A. Šmulskštys taikliai įvardintas kaip vienas įtakingiausių to meto krikščioniškosios demokratijos koalicijos veikėjų, „<...> kone Lietuvos diktatorius“, o dr. J. Purickis – „<...> nemenkų gabumų vyras, tačiau faktiškai jau atsimetėlis“ nuo kunigystės ir galbūt „netgi masonas“. Kunigui M. Krupavičiui labiausiai kliuvo dėl jo parengtos ir aktyviai šalyje vykdomos žemės reformos. Savo laiške prof. Pietro Gasparriui J. Matulaitis-Matulevičius nedviprasmiškai pabrėžė, kad pastarasis lietuvių dvasininkas užsiima veikla, kuri mažiausiai dera su kunigyste, nes vykdo „žemės atėmimą iš daugiau turinčių ir išdalinimą nieko neturintiems arba mažiau turintiems“, todėl „<...> yra tapęs daugelio ašarų ir praeiksmų kaltininku bei priežastimi“. Taigi, kai kada lietuvių istoriografijoje nuskambantys teiginiai – esą M. Krupavičius žemės reforma Lietuvoje vykdė pagal J. Matulaičio-Matulevičiaus socialinės filosofijos modelį ar net pastarajam pritariant – yra mažų mažiausiai nesusipratimas. Nesileisdami į gilesnes bei platesnes šio klausimo studijas tik pastebėsime, jog kaip rodo J. Matulaičio-Matulevičiaus rašytinis palikimas bei visa veikla ir kunigo M. Krupavičiaus straipsniai bei politinė veikla, vyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus ir kunigo M. Krupavičiaus socialinio teisingumo supratimas ir ideologijos buvo skirtingos. Nors abu neretai rėmėsi tais pačiais šaltiniais, būtent popiežiaus Leono XIII socialine filosofija persunkta socialinio teisingumo paieškomis ir darna. Tačiau suprato ją skirtingai. J. Matulaitis-Matulevičius – labiau kaip klasikinis Vakarų Europos liberalas, o M. Krupavičius – panašiau kaip XIX a. pab – XX a. pr. rusų revoliucionieriai.

Antra vertus, charakteringa, jog savo atvykimo į Lietuvą tiesioginių oponentų – iš dalies kunigo dr. Mečislovo Reinio ir pirmiausia prelato Justino Staugaičio – J. Matulaitis-Matulevičius nekritikavo. Netgi priešingai – santūriai pagyrė, nurodydamas, kad jie net ir politikuodami „<...> liko pavyzdgingais kunigais“. Toks atsiliepimas apie savo tiesioginius oponentus, manytume, liudija ne tik arkivyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus didžiulę toleranciją, bet ir gilų politinį protą bei įžvalgą.

Turint galvoje, kad Vatikano Kuriijoje dar nuo 1925 m. lapkričio buvo pakankamai

gerai žinoma, kas ir dėl kokių priežasčių labiausiai priešinosi J. Matulaičio-Matulevičiaus misijai Lietuvoje, pastarajam jau vykdam šią misiją, manytume, buvo keblu ir neetiška tiesiogiai kritikuoti minėtus veikėjus. Romoje, tai būtų galėję atrodyti kaip kerštas. Natūralu, jog dėl tokios kritikos arkivyskupas Vatikane galėjo būti įtartas neobjektyvumu ar netgi tendencingumu. Taigi, kad išvengtų tokių ar panašių eventualių priekaištų, J. Matulaitis-Matulevičius pasirinko subtilesnę ir apdairesnę veiklos taktiką. Nors iš principo jis, sakytume, suvalkietiška palankiai atsiliepė apie minėtus kunigus-veikėjus, tačiau kartu vis dėlto padarė reikšmingą išvadą, jog „<...> apskritai visuomeninių pareigų vykdymas pasirodė labai kenksmingas ir patiems kunigams, apsiėmusiems jas atlikti, ir Bažnyčiai“.

Negana to, viename pirmųjų savo laiškų kardinolui P. Gasparriui arkivyskupas lyg ir tarp kitko, užuolankomis, bet vis dėlto rado progą priminti, kaip pirmomis dienomis ir savaitėmis buvo sutiktas Kaune ir kokius patyrė įtarinėjimus, kad esą atvyko čia tik „parengti sau arkivyskupo vietas“. Ir nors arkivyskupas diplomatiškai nutylėjo, kas tokius įtarinėjimus platino, tačiau užuomina Vatikano valstybės sekretoriui ir taip buvo pakankamai aiški, nes Lietuvos pasiuntinio prie Kvirinalo (Italijos vyriausybės) dėka Vatikano vadovai puikiai žinojo, kas iš lietuvių dvasininkų labiausiai norėtų tapti atgimusių Lietuvos pirmuoju arkivyskupu.

J. Matulaičio-Matulevičiaus didžiulė profesinė patirtis ir kompetencija, moralinė atida ir atsidavimas savo pareigoms, pasiukojamas nesavanaudiškumas, išskirtinė pilietinė tolerancija, atidumas oponentų argumentuotoms mintims, atlaidumas oponentams bei šios misijos metu išryškėjęs neabejotinas diplomatinis talentas – ideologiškai ir etnokultūriškai susiskaldžiusioje visuomenėje neįgijo nė vieno priešo – buvo tie veiksniai, kurie daugiausia nulėmė, kad Lietuvos katalikų bažnyčios organizacinės reformos metmenys buvo parengti profesionaliai ir per labai trumpą laiką. Iš esmės tik per tris mėnesius: nuo 1925 m. gruodžio vidurio iki 1926 m. kovo vidurio.

Dauguma faktų, liudijimų bei tyrinėjimų eigoje išryškėjusių aplinkybių leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos bažnytinės provincijos kūrimo istorijoje arkivyskupas J. Matulaitis-Matulevičius buvo svarbiausias ir pagrindinis proceso vadovas. Toks klasikinis *spiritus movens*. Greta to, turint galvoje tuomet dar gana įtemptus Lietuvos ir Šventojo Sosto politinius-diplomatinis santykius bei kai kurių Lietuvos katalikų dvasininkų pamąstymus ar net viešus pareiškimus apie autokefaliją, galima teigti, kad J. Matulaičio-Matulevičiaus vaidmuo Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo istorijoje buvo netgi lemiamas.

Būtent dėl arkivyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus idėjų, valios, moralės ir išminties bei pastangų XX a. trečio dešimtmečio viduryje pagaliau realizuota Lietuvos katalikų bažnyčios organizacinė modifikacija-modernizacija Lietuvos valstybei bei visuomenei buvo reikšminga keleriopai. 1926 m. balandžio 4 d. Šventajam Tėvui Pijui XI paskelbus bulę *Lithuanorum gente* (Lietuvių tautai), katalikų bažnyčia Lietuvoje tapo vientisu, moderniu konfesiniu organizmu. Tiesiogiai, be jokių tarpininkų, pavaldį tik Šventajam Sostui. Be to, buvo sudarytos galimybės leisti tikslinius Bažnyčios įstatymus ištiesai lietuviškai bažnytinėje provincijai. Organizuoti bažnyčios sinodus ir vyskupų suvažiavimus.

1926 m. vėlyvą pavasarį, ne be arkivyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus žinios ir valios, Kauno arkivyskupu metropolitu buvo konsekruotas vyskupas Juozapas Skvirėckas, Telšių vyskupu ir Klaipėdos prelatūros valdytoju – prelatas Justinas Staugaitis, Panevėžio vyskupu – kunigas Kazimieras Paltarokas, Kaišiadorių vyskupu – kanauninkas Juozapas Kukta, Vilkaviškio vyskupu – vyskupas Antanas Karosas, o kunigas dr. Mečislovas Reinyš pakeltas titulinu Tiddi

vyskupu ir paskirtas šios vyskupijos vyskupu-koadjutoriumi. Gegužės 13 d. laikinojoje sostinėje įvyko iškilmingas Lietuvos bažnytinės provincijos inauguracijos aktas.

Pagal reformą Lietuvos bažnytinę provinciją turėjo sudaryti 519 parapijų. Bažnytinės reformos vyriausiuoju vykdytoju ir vadovu su gana plačiais įgaliojimais buvo paskirtas apaštališkasis vizitatorius Lietuvoje, tituliarinis arkivyskupas J. Matulaitis-Matulevičius. Bulėje tuo reikalu buvo pasakyta: „O tą viską įvykinti pavedame gerb. broliui Jurgiui Matulevičiui, tituliniam Aduliškam Arkivyskupui, kurį paskyrėme Lietuvai Vizitatoriumi, suteikdami jam reikalingų bei tinkamų galių net subdeleguoti, kalbamajam reikalui, bet kokį vyrą, turintį aukštesnę bažnytinį laipsnį ir definityviai spręsti iškilus kokiai sunkybei ar pasipriešinimui.“

Reforma turėjo būti įgyvendinta lygiai per šešis mėnesius ir apie jos rezultatus jau tų pačių metų pabaigoje oficialiai raštu pranešta Šventosios Konsistorijos kongregacijai Romoje. Apibendrinamas savo darbo sąlygas ir rezultatus – darbo pradžioje laikinojoje sostinėje tvyrojusią įtampą, Lietuvos bažnytinės provincijos kūrimo sunkumus Romoje bei sėkmingą visų aplinkybių įveikimą – J. Matulaitis-Matulevičius 1926 m. balandžio viduryje savo bičiuliui, kunigui-marijonui Vlodzimiežui Jakovskiui laiške rašė: „Šv. Tėvas nusiuntė mane į Lietuvą, ten radau baisią įtampą. Dirbau ne tik dieną, bet dažnai ir naktį, dažnai net pasninkavau, daug meldžiausi. Daug kas pasikeitė; pamazū viskas pasitaisys. Buvo išpūdis, kad pats Liuciferis kasasi Lietuvoje po Bažnyčios pamatais, o su juo – legionas piktųjų dvasių. Kova buvo sunki. Tris mėnesius ten darbavausi. Čia, Romoje, irgi sunkiai dirbau. Viskas baigėsi gerai. Šv. Tėvas buvo labai patenkintas, padovanojo man auksinį medalį.“

1926 m. pavasarį, įvykus Lietuvos katalikų bažnyčios organizaciniam renesansui, šalyje pastebimai pagerėjo sąlygos tikinčiųjų sielovada. Suintensyvėjo ir praturtėjo katalikų dvasinis bei kultūrinis gyvenimas. Miestuose, kurie po reformos tapo arkivyskupijos, vyskupijų ir prelatūros centrais, pradėjo formotis nauji konfesinės ir dvasinės kultūros židiniai bei sambūriai. Kartu Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimas buvo nenuginčijamas Lietuvos katalikų bažnyčios istorinės brandos bei institucinio savarankiškumo įrodymas. Sakyčiau, ryškus visos lietuvių katalikiškos visuomenės laimėjimas.

Be to, svarbu pažymėti, kad ši katalikų bažnyčios organizacinė reforma buvo naudinga ir Lietuvos valstybei. Tolesnei jos politinei, pilietinei ir demokratinei raidai. Ši reforma stiprino stiprino lietuvių nacionalinio valstybingumo pamatus, nes tam tikra prasme ir apimtini atitiko tuometinius lietuvių teritorinius reikalavimus. Vyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus parengta ir įgyvendinama reforma 1926–1927 m. pradžioje skatino šalies gyventojų pilietinę vienybę, ugdė jų politinę kultūrą. Kartu dailino nacionalinės Lietuvos valstybės tarptautinį įvaizdį. Klojo pamatus tolesnei Lietuvos ir Vatikano diplomatinė santykių raidai.

Svarbu pažymėti ir tai, kad bulės *Lithuanorum gente* tekstas buvo suredaguotas ypatingai diplomatiškai, subtiliai bei apdairiai ir netgi, drįsčiau tvirtinti, tam tikra prasme bei aspektu, su Lietuvai naudinga projekcija į ateitį. Iš viso dokumento struktūros, logikos bei pavartotų žodžių matyti, kad tam tikromis aplinkybėmis Europoje pasikeitus geopolitinei konjunktūrai gali pasikeisti ir Šventojo Sosto pozicijos ir lietuvių teritorines revendikacijas bei Lietuvos teritorinį vientisumą. Konkrečiau tariant, kad tam tikromis aplinkybėmis Šventasis Sostas gali Vilnių pripažinti Lietuvai ir Vilniaus arkivyskupiją įtraukti į Lietuvos bažnytinę struktūrą.

Paskutis ryškus, stambus arkivyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus darbas buvo Lietuvos ir Vatikano konkordato projekto rengimas. Nors apie Lietuvos ir Vatikano konkordato sudarymą krikščionių demokra-

Bielianų Marijonų gimnazijos vėliavos pašventinimas, 1925 m. Pirma plane – vysk. Stanislavas Galis (Gall) ir vysk. Jurgis Matulaitis. Nuotrauka iš: Tadeusz Górski MIC „Palaimin-tasis Jurgis Matulaitis“, Kaunas: Marijonų tautininkų centro leidykla, 2009.

tų valdžia daug kalbėjo ir rašė dar nuo 1922 m. vasaros, tačiau realiai jokie konkretūs darbai ta kryptimi per keletą metų nudirbti nebuvo. Situacija šiuo klausimu radikaliai pasikeitė 1926–1927 m. sandūroje, kada po karinio perversmo į valdžią atėjo tautininkai pirmiausia suskubo išsikvoti krikščioniškos visuomenės autoritetą ir valstybę kriepti labiau europietišku keliu. Itin tuo rūpinosi premjeras ir užsienio reikalų ministras prof. Augustinas Voldemaras, kuris buvo gana puikus politikas ir taktikas.

Preliminarūs, parengiamieji procesai, arba A. Voldemaro žodžiais tariant „dirvos rengimas“, konkordato sudarymui tarp šalių užtruko daugiau nei pusmetį: nuo 1927 m. sausio pradžios iki rugsėjo vidurio. Naujas konkordato projektas buvo parengtas jau 1927 m. sausio 10 d., tačiau jo turinys A. Voldemaro netenkino. Pirmiausia, skyrėriai kuriuose buvo kalbama apie konfesinių įsipareigojimus joms. Todėl sausio 17 d. premjeras ir užsienio reikalų ministras savo iniciatyva susitiko su arkivyskupu J. Matulaičiu-Matulevičiumi ir dar kartą detalai aptarė principinius konkordato turinio klausimus. Senų ir artimų pažįstamų susitikimas bei pokalbis, regis, praėjo sklandžiai ir davė neblogų rezultatų.

Atsiliepdamas į premjero siūlymus, arkivyskupas J. Matulaitis-Matulevičius per porą dienų pakoregavo konkordato projektą ir jau sausio 21 d. Šventojo Sosto Kuriją džiaugsmingai informavo, jog Lietuvos ir Vatikano konkordato projektas iš principo parengtas ir galima pradėti galvoti apie sudarymą. Tačiau vainikuoti šio darbo pabaigos arkivyskupui nebuvo lemta – 1927 m. sauso 27 d., po nesėkmingai pasibaigusios uždelsto apendicito operacijos, Kaune prof. Hagertorno klinikoje jis mirė.

Atsisveikinti su būsimuoju Katalikų Bažnyčios palaimintuoju bei vienu svarbiausių Lietuvos ir Vatikano konkordato architektų į Šv. Gertrūdos bažnyčią Kaune, o vėliau – ir į Arkikatedrą Baziliką atėjo prezidentas Antanas Smetona ir Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis, premjeras su ministrų kabinetu *in corpore*, episkopatas, Lietuvos universiteto rektorius, laisvamanis prof. Mykolas Biržiška, Prancūzijos, Belgijos, Vengrijos, Čekoslovakijos, Estijos ir Latvijos diplomatiniai pasiuntiniai.

Tęsinys kitame numeryje

**Pranešimas skaitytas per palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio 140-ųjų gimimo metinių minėjimą „Nepažintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis“ 2011 m. balandžio 13 d. Signatarų namuose.*

„Vilnijos“ draugijos suvažiavimas

„Vilnijos“ draugija telkia ir telkiasi naujiems iššūkiams

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Istorikas docentas Romas Batūra – taip pat tarp suvažiavimo dalyvių

Sudėtingomis mokyklos problemomis dalijosi Dalia Peciukonienė, Vilniaus rajono Veriškių pradinės mokyklos direktorė

Istoriko profesoriaus Antano Tylos mintys sulaukė ypatingo suvažiavimo dalyvių susidomėjimo

Akademikas Zigmas Zinkevičius (kairėje) pateikė naujausių mokslinių tyrimų apie Vilniaus krašto asmenvardžius

Daug svarbių, neatidėliotinių darbų dėl valstybinės kalbos, švietimo, socialinių problemų – šias gaires aptarė ir nutiesė į ateitį Vilniuje vykęs „Vilnijos“ draugijos suvažiavimas. Jo dalyviai konstatavo, kad per dvidešimt nepriklausomos valstybės metų Vilnijos krašte šių darbų ne mažėja, o atvirkščiai – tik daugėja.

Kalbos draudimas tebegalioja?

„Prieš 107 metus panaikintas lietuviškos spaudos ir kalbos draudimas, deja, Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose iš dalies tebegalioja“, – šiais žodžiais į suvažiavimo dalyvius kreipėsi žinomas kalbininkas dr. Kazimieras Garšva, „Vilnijos“ draugijos pirmininkas. Šis palyginimas nuskambėjo neatsitiktinai, nes suvažiavimas Vilniuje, Mokytojų namuose, surengtas gegužės 7-ąją, Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena.

K. Garšva apžvelgė švietimo padėtį Vilnijos krašte, akcentuodamas, kad Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose lietuviškos mokyklos lig šiol jaučiasi nelygiavertės su lenkiškosiomis. Daugelis pastarųjų mokyklų yra modernizuojamos, o tuo tarpu lietuviški darželiai ir mokyklos apleisti, vis dar laukia savo eilės. K. Garšva pastebėjo, kad Lietuvos lenkų rinkimų akcijos valdomuose rajonuose neretai susidorojama su neįtikusiais švietimo įstaigų darbuotojais – jie atleidžiami iš darbo, mažinamas pamokų skaičius. Šiame regione yra iškilusi grėsmė būti uždarytai ne vienai lietuviškai švietimo įstaigai.

Kaltina ir Seimo pirmininkę

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas tvirtino, kad Lietuvos spaudoje lenkų kalba netrūksta išpuolių dėl lenkų ir lietuvių santykių, jie nušviečiami tendencingai, išpučiami konfliktai ir kurstoma abiejų tautų nesantaika.

K. Garšvai kėlė nusistebėjimą ir tai, kad viešojoje erdvėje pasirodė teiginių esą ir Seimo pirmininkė Irena Degutienė nusiteikusi antilenkiškai. Pranešėjas pastebėjo, kad Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose ignoruojamas Valstybinės kalbos įstatymas – čia kabinami gatvių, kitų iškabų pavadinimai lenkų kalba, be to, daromas didelis spaudimas Lietuvai dėl lenkiškų pavardžių rašymo lenkiškos abėcėlės rašmenimis.

Kalbėdamas apie „Vilnijos“ draugijos iniciatyva suruoštus išimintinus renginius, pranešėjas paminėjo ne vienerius metus rengiamą lietuviškų mokyklų festivalį „Šalčios aleliumai“ Šalčininkuose, istorinio Širvintų ir Giedraičių mūšio 90-ųjų metinių minėjimą, kuris sulaukė didelio visuomenės susidomėjimo.

Dar kartą apie lenkiškumą

Pratęsdamas mintis apie lietuvių kalbos problemas Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose, žymus kalbininkas akademikas Zigmas Zinkevičius kalbėjo apie savo naujausius pavardžių kilmės mokslinius tyrimus

Mokslininkas šiai temai yra paaukojęs daugelį metų, o pastaruoju metu vėl prie jos sugrįžo. Akademiko žodžiais, tyrimai rodo, kad nuėmus lenkiškus „apvalkalus“, lieka gražios lietuviškos pavardės, atspindinčios praeities Lietuvos didybę. Esmė ta, kad šiame krašte pavardės ne kartą buvo lenkinamos ir atlietuvintos bei atvirkščiai. Akademikas tvirtino, kad parengtas darbas jau beveik sugulė į knygą, tik kol kas nėra leidybos finansavimo šaltinio.

Stengiasi išlaikyti lietuvybę

„Vilnijos“ draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė supažindino su veikla, kuri gaivina etninės žemės gyvenančių lietuvių gyvenimą, padeda išlaikyti lietuvybę.

„Nuoširdžiai talkinant Seimo nariams Gintarui Songailai, Rytui Kupčinskui, pagalbos reikalai juda“, – sakė N. Balčiūnienė. Pranešėja pastebėjo, kad iškilo nemažai trikdžių, panaikinus Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą. Jo funkcijos buvo perskirstytos Užsienio reikalų, Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijoms, o tuo tarpu etninių žemių lietuvių padėtis liko apleista. N. Balčiūnienė vylėsi, kad situacija pasikeis, kai Kultūros ministerija priims nutarimą dėl etninių žemių lietuvių reikalų įgyvendinimo ir bus galima plėtoti projektinę veiklą.

Nuosirdžiai talkina bendraminčiai

Pirmininko pavaduotoja pažymėjo, kad kelia susirūpinimą Vilnijos krašto lietuviškų mokyklų problemos, pradedant klasių komplektavimu ir baigiant remontais. Ji pastebėjo, kad šiame regione besiplečianti bendruomenių veikla padeda šviesti ir burti žmones, nemažai nuveikta etnokultūros srityje.

N. Balčiūnienė pasidžiaugė, kad su „Vilnijos“ draugija nuoširdžiai bendradarbiauja Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ Švenčionių krašto, Vilniaus ainių klubai, folklorinis „Raskilos“ ansamblis, talkina išeivijos atstovas Bronius Saplys ir kiti.

„Bendraminčiai mums padeda sutelkti jėgas“, – sakė draugijos pirmininko pavaduotoja.

Politikai ir visuomenė ėmė girdėti

„Nėra to blogo, kas neišeitų į gera“, – priminė seną posakį Seimo narys Gintaras Songaila, pastebėjęs, kad ilgą laiką nebuvo paisoma lenkų bei kitų tautinių mažumų integravimosi ir švietimo problemų Lietuvoje.

„Niekas to nenorėjo girdėti. Dabar dauguma politikų ir visuomenė jau suprato, kad tai yra valstybinio masto problema“, – tvirtino žinomas politikas, nesenai pašalintas iš Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos. Partijos Priežiūros komitetas priėmė tokį sprendimą dėl to, kad G. Songaila padavė ieškinį teismui dėl TS-LKD sudarytos koalicijos su Valdemaro Tomaševskio bloku Vilniaus savivaldybės rinkimuose.

„Vilnijos“ draugijos suvažiavime dalyvavo ir Seimo nariai (iš kairės) Gintaras Songaila ir Rytas Kupčinskas

se. Nepaisant to, kad Seimo narys savo ieškinį atsiėmė, iš partijos buvo išbrauktas. Šis sprendimas buvo sutiktas labai prieštaringai ir sukėlė klausimų, ar veikia demokratijos principai partijos viduje, o Seimo pirmininkė I. Degutienė šį veiksmą pavadino neadekvačiu.

Geriausia – braliukų latvių patirtis

G. Songailos nuomone, vartojanč kitakalbių asmenvardžius, Lietuva turėtų perimti vadinamąjį latviškąjį variantą. Jau ne vienerius metus latviškuose asmens dokumentuose kitataučių pavardės atskirame lape rašomos ir jų gimtąją kalba.

Seimo narys pastebėjo, kad „Vilnijos“ draugija įžengė į naują veiklos etapą, sustiprinusi galimybes ginti savo tikslus ir siekius.

„Kiekvienas politikas, kuris numos ranka į „Vilnijos“ siūlymus, įvardytinas kaip aplaidus ir nesirūpinantis valstybės reikalais lengvabūdis“, – įsitikinęs G. Songaila.

Pasveikino ir Vytautas Landsbergis

Savo mintimis su „Vilnijos“ suvažiavimo dalyviais pasidalijo ir istorikas profesorius Antanas Tyla.

„Pasiūliau keisti geopolitinę kryptį iš pietų į šiaurę. Su pietų kaimynu santykiai braška jau 300 metų“, – tvirtino profesorius, nesenai susitikęs su premjeru Andriumi Kubiliumi ir jam pateikęs šias savo išvalgas. A. Tylai pastarojo meto Lietuvos ir Lenkijos santykiai primena savotišką kelią atgal, į buvusios imperijos įtaką. Pasak istoriko, Lietuvos lenkų rinkimų akcijos mentalitetas, pastarojo meto retorika yra „rusiški“ ir net primena Stalino braižą. Pavyzdžiui, tonas, kuriuo Česlovas Okinčicas viešojoje erdvėje ragina atsisakyti antilenkiškų nuotaikų. Profesoriaus nuomone, pastaruoju metu elgiamasi kaip sovietmečiu – siekiama pažeminti, sutriuškinti. A. Tyla ragino atsigręžti į

Skandinavijos šalis ir spartinti aktyvią veiklą, bendradarbiavimą. „Lietuva yra viena ir nedaloma“, – tvirtino profesorius A. Tyla, linkėdamas „Vilnijos“ draugijai ištvermės.

„Vilnijos“ draugija gina lietuvių kalbą, švietimą Vilniaus krašte, rūpinasi ir padeda etninių žemių lietuviams. Jai padedant judame pirmyn“, – džiaugėsi Seimo narys, Sąjūdžio pirmininkas Rytas Kupčinskas. Jis suvažiavimo dalyviams perskaitė europarlamentaro profesoriaus Vytauto Landsbergio sveikinimo laišką.

„Vilnija“ dirbs ne mažiau uoliai

Bene daugiausia suvažiavimo dalyviai pasisakė švietimo, lietuvių kalbos, taip pat socialinio gyvenimo klausimais, kalbėjo apie Lietuvos ir Lenkijos santykių problemas. Daug lietuviybės išlikimo ir ištvirtinimo Vilniaus krašte bei kitų aktualių reikalų palietė Algis Masaitis, Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas, Vidmantas Žilius, „Vilnijos“ draugijos Šalčininkų skyriaus pirmininkas, Alfonsas Petrukevičius, draugijos Kauno skyriaus atstovas, Ilona Šedienė, Dieveniškų technologijų ir verslo mokyklos direktorė, Laima Markauskienė, Švenčionių rajono Pabradės „Ryto“ vidurinės mokyklos direktorė, Ričardas Garuolis, TS-LKD partijos Tautininkų frakcijos narys, istorikas doc. Romas Batūra ir kiti. Pasisakiusiųjų nuomone, „Vilnijai“ šiuo metu – labai daug darbų ir spėstinių problemų.

Suvažiavimas draugijos pirmininku vėl išrinko K. Garšvą, pavaduotoja – N. Balčiūnienę. Buvo priimtos rezoliucijos dėl „Kurier Wilenski“ ir Vilniaus krašto savitrašio skelbiamos informacijos vertinimo, Pietryčių Lietuvos socialinio ekonominio plėtojimo ir dėl TS-LKD Priežiūros komiteto sprendimo pašalinti iš partijos G. Songailą. Nutarta pastaruoju klausimu kreiptis į TS-LKD valdymo organus ir įvertinti tokio sprendimo pagrįstumą.

Autorės nuotr.

Lietuviai Karaliaučiaus srityje

11-oji lietuviško žodžio šventė

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Tauragė

Įsiruties (Černiachovsko) industrinėje peda­goginėje kolegijoje vėl skambėjo lietuvių kalba. Šiame krašte išleista pirmoji lietuviška knyga, gramatika, pasirodė pirmieji lietuviški laikraš­čiai, pirmoji poema, pradėta tirti lietuvių kalba, atidarytos pirmosios lietuviškos mokyklos. Šia žeme vaikščiojo Martynas Mažvydas, Kristi­jonas Donelaitis, Liudvikas Rėza, Vydūnas ir daugelis kitų šviesuolių.

Į 11-ąją lietuvių kalbos olimpiadą atvyko 42 moksleiviai, besimokantys lietuviškose klasėse ir lankantys lietuvių kalbos ir etnokultūros fa­kultatyvą, iš 19 bendrojo lavinimo mokyklų.

Lietuviškais tautiniais drabužiais apsiren­gusios kolegijos studentės pradėjo lietuviško žodžio šventę. Literatūrinę muzikinę kompo­ziciją, skirtą poetui Justinui Marcinkevičiui, paruošė Vilniaus Žirmūnų gimnazijos mokslei­viai ir sostinės Senamiesčio teatro aktoriai (vad. Rasa Kulytė ir Laima Trainavičienė). Skambėjo patys gražiausieji poeto žodžiai apie Tėvynę, Lietuvą, kalbą, žmogų.

Per vienuolika metų susiklostė olimpiados tradicijos. Jos tikslai tie patys, kaip ir ankstesnių: ugdyti teigiamą požiūrį į lietuvių kalbą, žadinti norą ją kalbėti, patikrinti moksleivių kalbėjimo, skaitymo ir rašymo igūdžius.

Olimpiados dalyvius sveikino Įsruties industrinės pedagoginės kolegijos direktorė Jelena Komarnickąja, sakydama, kad olimpiada – tai didelis indėlis plėtojant draugystę tarp dviejų tautų, keičiantis turtingomis kultūri­nėmis tradicijomis, prisiliečiant prie lietuvių

literatūrinio palikimo.

I renginį atvyko Lietuvos Respublikos Už­sienio reikalų ministerijos atstovai Algimantas Misevičius ir Aušra Dumbliauskienė. Užsienio lietuvių departamento ryšių su visuomene skyriaus viršininkas Algimantas Misevičius sveikino moksleivius ir mokytojus, sakydamas, kad Užsienio ministerija remia ir toliau rems tokius renginius, priminė olimpinį principą: svarbiausia – dalyvauti.

Lietuvos Respublikos konsulė Tilžėje (Sovetske) Liuda Kleimionova dėkojo olimpi­ados organizatoriams ir sakė, kad tai pirmoji olimpiada jai dirbant šiame krašte. Konsulė kartu su lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininku Aleksu Bartniku lankėsi srities mokyklose, susitiko su lietuvių kalbą besimo­kančiais moksleiviais, jų mokytojais ir mokyklų vadovais.

Lietuvos Respublikos generalinio kon­sulato Karaliaučiuje (Kaliningrade) patarėjas Rimantas Martinonis irgi dėkojo organizato­riams, pasidžiaugė, kad auga kalbos ir kultūros medis.

Sveikinimo žodžius tarė Andrejus Naumo­vas, Įsruties miesto valdžios atstovas, Svetlana Marinova, Karaliaučiaus srities švietimo valdy­bos skyriaus viršininkė, Maksimas Čajauskas, Kaliningrado srities lietuvių tautinės kultū­rinės autonomijos pirmininko pavaduotojas. Olimpiadoje dalyvavo Mažosios Lietuvos fondo atstovė Rūta Mačiūnienė, Marijampolės kolegijos dėstytojos Lina Leonavičienė ir Valė

Sorakaitė.

Olimpiados dalyviai suskirstyti į dvi grupes: 2–6 klasių ir 7–11 klasių. Moksleiviai deklamavo lietuvių poeto eilėraščių ar prozos kūrinio ištrauką, atliko užduotis raštu. Verti­nant atsižvelgta į taisyklingą tarimą, kirčiavi­mą, intonaciją ir raiškumą, į atliktą gramatinę užduotį.

Kol moksleiviai atliko užduotis, mokytojai aptarė aktualius darbo klausimus. Asociacijos pirmininkas A. Bartnikas kalbėjo apie šių metų renginius, mokytojų kvalifikacijos kėlimo pro­blemas. Konsulinės įstaigos domisi mokyklo­mis, kuriose vyksta lietuvių kalbos užsiėmimai, aplankė beveik visas mokyklas, kalbėjosi su jų vadovais, kurie patenkinti lietuvių kalbos mokymu, nes organizuojami įvairūs renginiai, ekskursijos į Lietuvą ir po Karaliaučiaus sritį, palaikomi ryšiai su tėvais. Dauguma mokytojų srityje turi autoritetą. A. Bartnikas dėkojo mo­kytojams už darbą ir pastangas, kad lietuvybė šiame krašte neišnyktų.

Marijampolės kolegijos dėstytoja Valė Sora­kaitė supažindino moksleivius su lietuviškomis margučių marginimo tradicijomis, mokiniai patys juos margino. 1–6 klasių grupėje geriau­sius rezultatus parodė Anna Šapkina iš Tilžės 3-osios vidurinės (mokytoja Vita Kovalenko), Dmitrijus Savonenko iš Karaliaučiaus L. Rėzos sekmadieninės mokyklos (mokytoja Laima Meščeriakova) ir Ksenija Čiuvilina iš Ragainės (Nemano) 2-osios vidurinės mokyklos.

Vyresniųjų grupėje nugalėtojais tapo Euge­nijus Nikitiuk iš Stalupėnų (Nesterovo) rajono

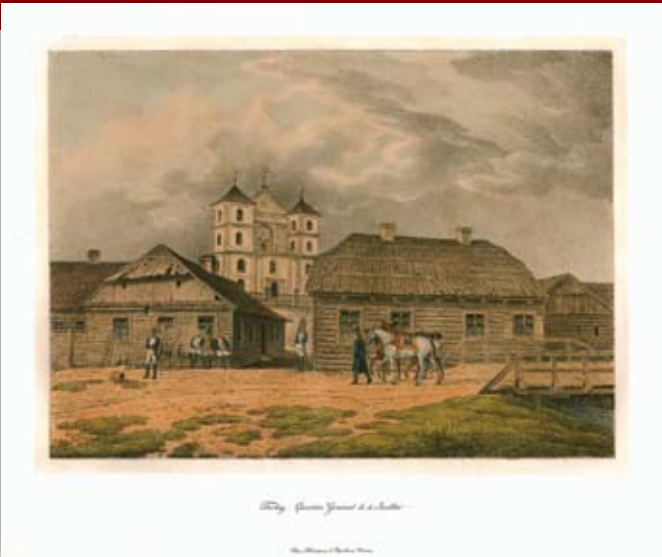
Muziejus laikraštyje Nr. 16 (173)

Litografija „Trakai 1812 m.”

1812 metų karas neaplenkė ir Trakų. Kaip atrodė tuo metu miestas matome vokiečių dailininko Albrechto (Alberto) Adamo (1786–1862) spalvotoje litografi­joje. Dailininkas ypač mėgo tapyti bata­lines scenas ir žirgus. A.Adamas daly­vavo Rusijos kampanijoje su Napoleono armijos IV Korpuso štabu, kuriam vado­vavo generolas Eugène Rose de Beauhar­nais (1781 – 1824), vienas artimiausių ir ištikimiausių Napoleono bendražygių. E.Beauharnais dalyvavo karo žygiuose į Italiją, Egiptą, Austriją, Rusiją. 1804 m. jam suteiktas generolo laipsnis. 1807 m. E.Beauharnais’ą Napoleonas įsūnijo. Rusijos kampanijos metu generolo vado­vaujamą korpusą sudarė Italijos kariuo­menė, apie 7000 kareivių ir jų maršrutas buvo nuo Varšuvos per Ščytną, Mron­govą, Kentčiną, Gardiną, Trakus ir to­liau link Maskvos. Korpusas dalyvavo Borodino ir Malojaroslaveco mūšiuose. Kai Napoleonas ir maršalas Joachimas Muratas paliko armiją, E.Beauharnais perėmė vadovavimą armijos likučiams ir

parvedė iki Vokietijos. Nušalinus Napo­leoną nuo valdžios, generolas gyveno pas uošvį Miunchene ir 1824 m., būdamas 42 metų amžiaus, mirė. Generolas E. Beau­harnais turėjo šiuos titulus: Prancūzijos princas, Venecijos princas, Italijos ka­ralystės vicekaralius, Frankfurto didy­sis kunigaikštis, I-asis Leuchtenbergo kunigaikštis, I-asis Eichštato princas.

Pagerbiant ir įamžinant generolo at­minimą, Miunchene nedideliu tiražu buvo išleistas leidinys „Voyage pittores­que et militaire de Willensberg en Prus­se jusqu’e Moscou fait 1812 pris sur le terrain même, et lithographié par Albert Adam. Chez Herman & Barth à Munich. 1827-1833.“ Šis leidinys buvo išleistas 25 sąsiuviniais, kiekviename iš jų buvo po 4 litografijas. Iš viso buvo išleisti 56 pusla­pai teksto, išspausdintos 98 litografijos ir 3 portretai. Kiekvienas sąsiuvinis buvo su originaliais popieriniais aplankais. Tokie pilni ir neįrišti komplektai yra sau­gomi Berlyno nacionalinėje bibliotekoje ir Miuncheno universiteto bibliotekoje.

Litografija. Trakai, 1812 m. liepos 4 d. Dail. A. Adamas. O.Ševeliovo nuotr.

Trakų istorijos muziejuje saugoma A.Adamo spalvota litografija „Trokių. Quartier Général le 4 Juillet“ yra 471x355 mm dydžio. Litografijoje pavaizduota Trakų parapijos bažnyčia ir keli mediniai

namai, esantys Didžiojoje Vilniaus gatvėje (dab. Vytauto g. vieta tarp namų nr. 16 – 20) bei penki IV Korpuso karinin­kai ir kareiviai. Du kariai eina sargybą, trys kariškiai sėdi ant suolo prie namo,

šalia jų palei sieną išrikiuota 15 šautuvų ir pirmame plane matome kariškį, per­vedusį per tiltą tris žirgus. Kairiajame litografijos kampe dailininko parašas „A.Adam“. 1812 m. liepos 4 d. generolo E. Beauharnais štabas buvo apsistojęs Trakuose. Šis įvykis ir užfiksuotas daili­ninko darbe. A.Adamo litografija – tai dar viena galimybė pažvelgti į Trakų miesto vaizdą prieš 200 metų, kur tarp vienaukščių, medinių, tankiai sustaty­tų namų, dominuoja mūrinė bažnyčia.

Dailininko Alberto Adamo dieno­raštyje yra 83 eskiziniai datuoti pieši­niai iš Napoleono Rusijos kampanijos, kurie nebuvo užbaigti kaip paveiks­lai, todėl nepublikuoti ir netirazuoti.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 17 (174)

J.Cukanovo restoranų Vilniuje žetonas

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžio­je Vilniuje kavinių ir restoranų buvo gausu. Restoranais didžiavosi viešbu­čiai „Europa“, „Italija“, „Imperialas“, „Bristolis“ ir daugelis mažesnių. Be jų, būta daugybė įvairių restoranų ir kavinių įmantriais egzotiškais pa­vadinimais „Alkazar“, „Eldorado“, „Arizona“, „Savoja“ ir kiti.

Trakų istorijos muziejuje saugo­mas metalinis žetonas, rastas apie 1975 m. Vilniuje, Bernardinų kapi­nėse. Jis apskritas, 23 mm skersmens, pagamintas iš bronzos. Užrašų ant žetono nedaug. Vienoje pusėje skai­tmuo – „5“, kurį viršuje gaubia aplink einantis užrašas: Я. ЦУКНОВЪ. Ki­toje pusėje – toks pats skaitmuo „5“, tik didesnis.

Žinoma, kad piniginiai žetonai buvo naudojami restoranuose. Ja­kovas Trofimovičius Cukanovas XX a. pr. buvo trijų restoranų Vilniuje

savininkas. Duomenų apie juos yra žinyne „Visas Vilnius“ (Вся Вильна. Адресная справочная книга гор. Вильнюс. Вильна, 1909, 1911-1915. Cale Wilno. Księga adresowo – in­formacyjna i przewodnik po mieście i okolicach. Wydania rok pierwszy. Wilno, 1910), kuris 1909 m. ir 1911-1915 m. buvo leidžiamas rusų kalba, o 1910 m. išleistas lenkų kalba.

Nuo 1909 m. minimi J.Cukanono restoranai: „Alkazaras“ ir „Baras“. Tų metų knygoje, esančiame rekla­miniamе skelbime, nurodyta, kad „Alkazaras“ yra Georgijaus pros­pekto (dab. Gedimino prospektas) ir Totorių gatvės kampiniame name, o „Baras“ – Aušros Vartų ir Stoties (dab. Geležinkelio) gatvių kampinia­me name. Restoranų sąrašе nurodyti ir jų adresai: Totorių g. 2 ir Aušros vartų g. 31. Pastatas, kuriame veikė restoranas „Alkazaras“, priklausė

J.Cukanovo restorano žetonas. Vilnius, XX a. pr.

Marduchui Fridmanui, kuris šiame name ir gyveno. Dabar pastatas pri­klauso Lietuvos bankui.

Nuo 1913 m. minimas trečias J.Cukanovo restoranas, neturėjęs pa­vadinimo, kurio adresas – Stoties g.1. Visi trys restoranai minimi ir pasku­tiniamе 1915 metų žinyno leidime. Jei

restoranei veikė ir toliau, tai žetonas rusų kalba negalėjo būti kaldintas vė­liau, kaip 1915 m. Norint tiksliau da­tuoti žetoną, reikėtų išsiaiškinti, kada pradėjo veikti restoranai „Alkazaras“ ir „Baras“.

Duomenų apie patį J.Cukanovą ne­daug. Jis buvo II gildijos pirklys. Apie

jį sužinome iš 1912 metų žinyne esan­čio Vilniaus miesto pirklių sąrašо. J.Cukanovas turėjo ir dvi valgyklas. Nuo 1909 m. minima jo valgykla, bu­vusi šalia restorano „Baras“ (Aušros Vartų g. 29), o nuo 1913 m. ir antroji, buvusi tame pat name, kaip ir resto­ranas „Alkazaras“. Pats J.Cukanovas iš pradžių gyveno M.Fridmanui pri­klausančiame name adresu Georgi­jaus prospektas 10, o nuo 1914 metų – Totorių gatvėje, Druskinо name (nors namų savininkų sąrašuose pa­gal gatves Druskinui priklausančio namо Totorių gatvėje nenurodyta).

Vyr. muziejininkas Algirdas Paulauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

1941 m. Birželio sukilimo istorija

Vermachto nusikaltimai. Žudynės Alytuje 1941 m. birželį

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Ats. jaun. puskarininkis Jonas Andruškevičius (1-as iš kairės), 1941 m. sukilėlis (dešinėje dėdė Antanas Stankevičius, apie 1939 m.)

Tęsinys. Pradžia Nr. 9.

Nuo 1946 m. sausio 26 d. iki vasario 2 d. Rygoje Pabaltijo karinės apygardos karo tribunolas teisė septynis nacių karo nusikaltėlius, buvusius vokiečių armijos generolus, veikusius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Kaltinamojoje išvadoje teigiama, kad masinį gyventojų naikinimą pirmomis karo savaitėmis Alytuje ir jo apylinkėse įvykdė Vokietijos kariuomenės gen. lttn. Volfgangui fon Ditfurtui (g.1879, 403-čios apsauginės divizijos vadas, 1946 m. pakartas Rygoje – G. L.) pavaldūs kariuomenės būriai. Vien tik liepos (turi būti birželio – G. L.) 23 dieną Kauno gatvėje vokiečiai suėmė daugiau kaip 200 vyrų, kurių tarpe buvo 2 kunigai (vienas jų pavardė Paulavičius), išvedė juos į rytinį Nemuno krantą ir netoli bažnyčios viešai sušaudė. 1941 metų liepos (turi būti birželio – G. L.) 25 dieną vėl buvo suimti 200 tarybinių piliečių, ir visi buvo miške sušaudyti. Alytuje Ditfurtui pavaldį komendantūrą ir apsaugos būriai įvedė tokią „tvarką“, kad už kiekvieną miesto gatvę sužudytų keturis lietuvius, tame tarpe du kunigus, viešai prie bažnyčios juos sušaudė (15 tomas, l. 94, 95).¹² Leidinyje „Hitlerinė okupacija Lietuvoje“, išleistame 1961 m., taip pat pateikiami tie patys duomenys iš 1946 m. Rygos karo tribunolo teismo kronikos.¹³

1941 metų liepos (turi būti birželio – G. L.) mėnesį baudėjai iš 403-čios divizijos apsaugos būrio, neva ieškodami pasislėpusių komunistų, įsiveržė į Alytaus bažnyčių pamaldų metu ir, suėmę keturis lietuvius, tame tarpe du kunigus, viešai prie bažnyčios juos sušaudė (15 tomas, l. 94, 95).¹² Leidinyje „Hitlerinė okupacija Lietuvoje“, išleistame 1961 m., taip pat pateikiami tie patys duomenys iš 1946 m. Rygos karo tribunolo teismo kronikos.¹³

1947 m. laikraštyje „Tarybinė Dzūkija“ rašoma: <...> jau pirmąją savo viešpatavimo Alytuje dieną vokiškieji budeliai sušaudė apie 1 000 Alytaus miesto vyrų¹⁴, o 1948 m. tame pačiame laikraštyje nurodomas jau mažesnis skaičius: <...> vien tik Alytuje pirmąją okupacijos dieną vokiečiai nužudė daugiau kaip 800 žmonių.¹⁵

1960 m. išleistoje knygoje „Kraują sugėrė Dzūkijos smėlis“ per žudynes išlikęs gyvas Jokūbas Voščikas prisiminimuose teigė, kad birželio 23-osios naktį vokiečiai netoli terpentino–kanifolijos fabriko, prie kelio į lentpjūvę sušaudė 300 vyrų, o kitas išlikęs gyvas žudynių Lelijų gatvėje dalyvis Česlovas Bardzilauskas papasakojo plačiau: Fašistai ėjo per namus, išsivėsdami visus vyrus. Taip buvo vykdomas pirmasis naujosios valdžios įsakymas: „Už nužudytą vokiečių karininką – 200 vietinių gyventojų, už eilinį kareivį – 100“. Iki vėlyvos nakties pokšėjo budelių šavai. Daugiau kaip 300 vyrų nebegrižo į savo šeimas. Daugelis neteko tėvų, brolių, vaikų. Trečias gyvas išlikęs liudininkas – Jonas Bendoraitis – nurodė, kad ir naktį iš birželio 24 d. į 25 d. buvo šaudomi Alytaus gyventojai.¹⁶

Tais pačiais 1960 m. išleistoje, bet jau kitose knygoje, V. Milaševičius rašė: 1941 metų

birželio 22 d. rytas atnešė Alytui rudąją mirtį. Prie bažnyčios fašistai praliejo 150 beginklių vyrų kraują. 1941 m. birželio 24 d. hitleriniai budeliai sušaudė 350 Alytaus miesto gyventojų <...>.¹⁷

1961 m. Anzelmas Matutis literatūrinėje apybraižoje aprašo apie 42 vyrų sušaudymą Lelijų gatvėje bei pamini, kad kitą dieną kitose Nemuno pusėje vokiečiai sušaudė dar 350 žmonių.¹⁸

Tačiau 1966 m. Mažonoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje (MLTE) apie žudynes Alytuje pateiktas tik toks faktas, kad pirmosiomis karo dienomis vokiečių kariuomenė išgriovė miesto centrą ir sunaikino apie 60 % miesto namų, sušaudė apie 70 žmonių.¹⁹

1973 m. S. Pleskus irgi pateikia žymiai sumažintą aukų skaičių – nurodo tik faktą apie 43 nužudytus: Jau pirmomis karo su fašistine Vokietija valandomis Alytuje sproginėjo prieš numestos bombos. Griuvėsiais pavirto ištisos gatvės. Hitleriniai maitvanagiai sugriovė apie 60 procentų miesto pastatų. Birželio 23 d. buvo sušaudyti 43 Lelijų gatvės gyventojai <...>.²⁰

1973 m. paskelbtame Lietuvos masinių žudynių vietų sąrašė (LMŽVS) Alytuje yra užfiksuota tik viena žudynių vieta – Lelijų g. ir Vilniaus g. kampas, prie sandėlio sienos, kur 1941 m. birželio 23 d. nužudyti 42 vyrai.²¹

Č. Bardzilauskas, tik vienas išsigelbėjęs iš tos 43 vyrų grupės, kuriuos sušaudė Lelijų gatvėje, 1957 m. rašė, jog paklausus vokiečių karininko, už ką jie bus šaudomi, buvo atsakyta, kad po bombardavimo mieste liko tik komunistai, rusai ir kitokie didžiosios Vokietijos priešai, todėl reikia visus sušaudyti.²² J. Dzienajevičius 1958 m. apie žudynes rašė: Kai kažkurio liaudies keršytojo pirmomis karo dienomis buvo nušautas vokiečių kareivis, atidengė savo veidą ir patys hitlerininkai. Alytaus mieste, Jiezo gatvėje, naktį jie surinko 400 vyrų, pradėdant nuo 16 metų amžiaus, ir sušaudė prie jų pačių išsikostas duobės.²³ J. Stepankevičius 1975 m. rašė, kad Joninių naktį Alytuje vokiečiai sušaudė 400 vyrų: Jie liko gulėti kepinant saulei, lyjant lietuvi. Tik vėliau buvo leista pasiimti lavonus. Atskirdavo juos iš drabužių. Mes savo tėvelio neradome. Kalbama, kad šaudant keletas bėgo link Nemuno. Tą patvirtina rastos netoli upės bėgusiųjų kepurės.²⁴

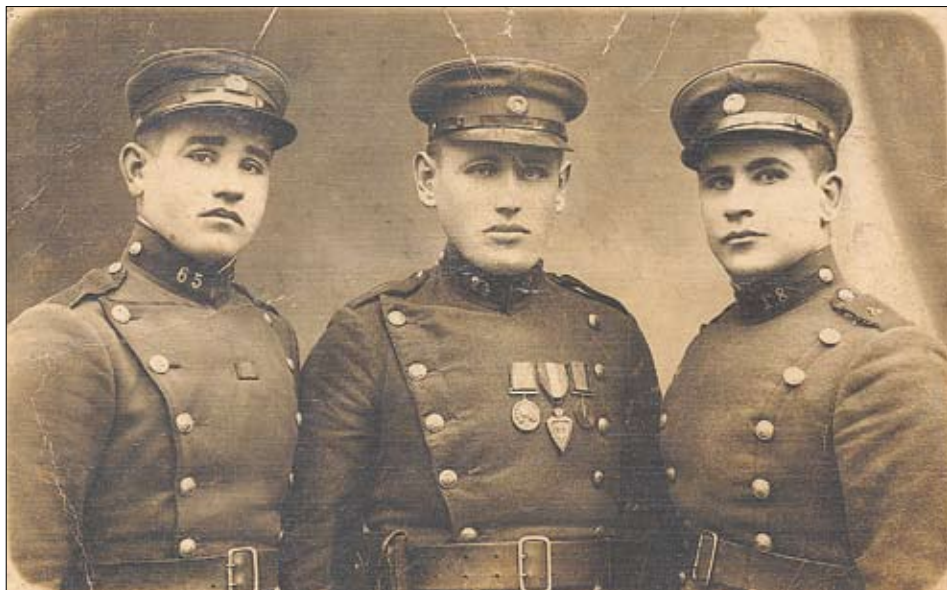
Žudynių faktai išeivijos spaudoje

Lietuvių išeivijos autoriai rašydami apie nacių okupantų vykdytas represijas Alytaus gyventojų atžvilgiu aukų skaičių irgi pateikia skirtingai.

Broniaus Kviklio enciklopedijoje „Mūsų Lietuva“ (ML) pateikta informacija apie 200 nužudytųjų: <...> naktį iš birželio 23 į 24 Alytaus miesto vakarinėje pusėje kažkas apšaudė pravažiuojančią vokiečių mašiną ir sužeidė vokiečių leitenantą. Tuo metu Alytuje stovėjusio vokiečių dalinio vadas tuojau įsakė griebtis keršto akcijos: vokiečiai ėmė vaikščioti po namus, rinkti niekuo nekaltus vyrus, įtardami juos prokomunistais. <...> Iš viso buvo sušaudyta apie 200 asmenų.²⁵

Bostone išleistoje Lietuvių enciklopedijoje (BLE) nurodoma 100 žuvusiųjų: Alytuje žudynės įvykdytos vokiečių keršto sumetimais 1941 birželio 24 naktį, kai miesto vakarų pusėje neaiškiomis aplinkybėmis buvo sužeistas į galvą pravažiuojantis vokiečių leitenantas. Tuo laiku Alytuje stovėjęs vokiečių dalinio vadas tuoj įsakė imtis keršto akcijos. Vokiečių kariai vaikščiojo po namus, rinko vyrus ir šaudė. Moterų ir vaikų nelietė. Iš viso sušaudė apie 100 asmenų, jų tarpe keletą miesto apsaugos vyrų.²⁶

Tadas Navickas, rašydamas apie pirmas karo dienas Alytuje, pateikia net kelis žudynių faktus: Jau tą patį birželio 22 rytą Dzūkijoje vyrai griebėsi ginklo prieš sovietų okupantus. Alytaus sukilimo vadai buvo kpt. D. Jėčys, j. lttn. J. Borevičius. Naktį iš birželio 23 į 24-tą Alytų II kažkas apšaudė pravažiuojančią vokiečių mašiną ir sužeidė vokiečių leitenantą. Vokiečiai tuojau griebėsi keršto. Jie pradėjo rinkti po namus niekuo nekaltus vyrus ir juos be jokio pasigailėjimo šaudyt. Viso buvo sušaudyta apie 100 vyrų, kurių tarpe ir keletas iš miesto apsaugos. Taipgi tą pačią naktį keletas alytiškių šaulių, kurie veikė prieš sovietus, buvo vokiečių sulaikyti ir įtarti, kad šaudė į juos, nes turėję su savim ginklus. Birželio 24 d. Alytaus II senamiestyje, Kauno g-vėj, sovietų agentai išprovokavo nekaltų žmonių žudynes,

Eil. Stasys Mugenis, šaulys, 1941 m. sukilėlis, buvęs pasienio policininkas (pirmas iš dešinės), (Alytaus apskrities pasienio baras, po 1936 m.)

kai jie iš Maršako malūno nušovė vieną vokiečių karininką. Vokiečiai atsikeršydami surinko iš Kauno ir Lelijų g-vių apie 40 vyrų ir juos visus prie Beiralo javų sandėlio sušaudė. Vokiečių daliniams žygiuojant miesto tiltu, kažkas lyg tai šovęs iš varpinės bokšto į juos. Įtūžę vokiečiai apsupo bažnyčią. Joje surado kleboną kun. Konstantiną Paulavičių, vikarą kun. Vincą Mazurkevičių, vargonininką Taujanską, Perminą, Navicką bei dar kelis vyrus ir juos visus sušaudė. Negelbėjo jokie prašymai.²⁷

Išėivijos autorius Albinas Gražiūnas kalba apie 300 aukų: Buvo sušaudyta apie 300 taikių Alytaus gyventojų. Buvo šaudomi ne kuo nors įtarti ar apkaltinti žmonės, o visi pakliuvę į žudikų rankas.²⁸ Žurnalistas A. Gražiūnas mini ir dar apie vieną atvejį: <...> iš I Alytaus bažnyčios šventoriaus pasigirdo šūviai. Krito du vokiečiai. Apsupę šventorių vokiečiai ten surado pasislėpusius tris raudonarmiečius. Sušaudė ne tik raudonarmiečius, bet ir tos parapijos kleboną kun. V. Paulavičių bei vikarą kun. Mazurkevičių, kurie esą leidę raudonarmiečiams šventoriuje slapstyti.²⁹

Birželio įvykių Alytuje pateikimas nepriklausomoje Lietuvoje

Nepriklausomos Lietuvos autorių nacių represijų ir žudynių tematika rašyta nedaug, nes istorikų dėmesys labiau kryo į stalininio režimo sovietų vykdytas represijas, masinius trėmimus ir pan.

1999 m. išleistoje A. Miškinio knygoje „Užnemunės miestai ir miesteliai“, informacijoje apie Alytų nurodyta, kad: 1941 06 22 užėmę vakarinę miesto dalį, vokiečiai 06 23-24 sušaudė apie 100, o rytinėje – apie 40 žmonių.³⁰

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (VLE) paminėta, kad: <...> 1941 06 23-24 vokiečių karininkų įsakymu sušaudyta apie 140 Alytaus gyventojų.³¹

Istoriko dr. S. Jегelevičiaus surinktais duomenimis, birželio 23 d. Alytuje, Maršako malūne, susibūrė grupelė nespėjusių pasitraukti ir apsiginklavusių komunistų bei komjaunuolių. Kažkas iš to malūno bokštelio apšaudė netoliese žygiavusius vokiečius, gal kažką sužeidė ar nukovė. Vokiečių tankai malūną sunaikino. Paskui vokiečiai iš artimiausių kvartalų surinko 42 vyrus ir netoli incidento vietos, Lelijų ir Bloznelio gatvių kampe, Višinskienės darže prie betoninės sandėlio sienos sušaudė juos kaip įkaitus, keršydami už minėtą apšaudymą.³² Dr. S. Jегelevičius rašo, kad būta dar ir kitokių versijų: Birželio 24 d. Lelijų gatvėje sušaudyta dar apie 40 žmonių. Tą pačią dieną mieste neva įvykė naujos gaudynės. Sugauta per 200 vyrų. Jie suvaryti į I Alytų ir prie Šv. Liudviko bažnyčios buvę viešai sušaudyti (tame būryje buvę ir 2 kunigai).³³ Tačiau pastaraisiais teiginiais stipriai abejoja ir pats dr. S. Jегelevičius.

Įvairių prisiminimų autorių ir liudytojų pateikiami duomenys taip pat nesutampa.

J. Buzas 1992 m. rašė, kad: <...> birželio 24 vokiečiai, keršydami už du iš Maršako malūno nušautus fašistus, sušaudė apie 300 Alytaus vyrų.³⁴

Antanas Rinkevičius istorinėje publika-

cijoje apie Alytų 1994 m. rašė: Birželio 23 d. hitlerininkai suėmė 43 vyrus, nusiovė į Lelijų gatvę ir paskelbė, kad jie bus sušaudyti, nes po bombardavimo mieste esą pasilikę tik komunistai rusai ir kitokie didžiosios Vokietijos priešai. Atvažiavo mašina kareivių ir suimtuosius sušaudė. Iš 43 pasmerktųjų išsigelbėjo tik vienas Č. Bardzilauskas. Mieste buvo iškabinti didelėmis raidėmis išspausdinti skelbimai: „Kas plėšikais, bus sušaudytas“. Kitas dar grėsmingesnis: „100 lietuvių už vieną vokiečių. Už kiekvieną nužudytą vokiečių armijos karį bus tuojau sušaudyta ne mažiau kaip šimtas vietinių gyventojų lietuvių“. Birželio 24 d. keli mieste likę ginkluoti komunistai ir komjaunuoliai susibūrė Kauno gatvėje Maršako malūno rūsyje. Juos pastebėjo vokiečiai ir pasuko link malūno. Susirinkusiuosius saugojęs sargybinis nušovė du vokiečius. Vyrai bandė pabėgti, tačiau netoliese buvę vokiečių kareiviai atidengė ugnį iš tankų ir malūną, apsuko kvartalą ir juos suėmė. Kartų buvo suimti gatvėje pasitaikę žmonės. Suvarė visus suimtuosius – apie 40 žmonių – netoli malūno į Tumosyno kiemą ir sušaudė. <...> Mieste prasidėjo žmonių gaudymas.

Tęsinys kitame numeryje

LITERATŪRA:

¹² Hitlerininkų piktadarybės Pabaltijyje (1946 m. Rygos Karinio tribunolo teismo proceso kronika). Vilnius, 1957, p. 33–34.

¹³ Hitlerinė okupacija Lietuvoje (autorių kolektyvas). Vilnius, 1961, p. 53–54, 63.

¹⁴ Alytaus apskrityje // Tarybinė Dzūkija (Alytus). 1947 02 09. Nr. 8, p. 3.

¹⁵ Akiraitis A. Laimėjome fronte, laimėsime ir darbe // Tarybinė Dzūkija (Alytus). 1948 06 26. Nr. 72, p. 3.

¹⁶ Vabalas A. Kraują sugėrė Dzūkijos smėlis. Vilnius, 1960, p. 3–7.

¹⁷ Stanionis V., Milaševičius V. Alytus. Alytus, 1960, p. 7.

¹⁸ Matutis A. Mirties piūtis. Čia užaugau (autorių kolektyvas). Vilnius, 1961, p. 154–157.

¹⁹ Mažoji Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. T. 1 (A–J). Vilnius, 1966, p. 46.

²⁰ Pleskus S. Alytus. Vilnius, 1973, p. 16.

²¹ Masinės žudynės Lietuvoje 1941–1944. Dokumentų rinkinys, 2 dalis. (red. Barauskas B., Razauskas E.). Vilnius, 1973. (Masinių žudynių vietų sąrašas).

²² Bardzilauskas Č. Atsitikimas Lelijų gatvėje... // Komunistinis rytoj (Alytus). 1957 06 15. Nr. 48, p. 3.

²³ Dzienajevičius J. To negalima užmiršti // Tarybinis balsas (Varėna). 1958 06 21. Nr. 49, p. 3–4.

²⁴ Stepankevičius J. Mes grįšime... // Komunistinis rytoj (Alytus). 1975 05 09. Nr. 55, p. 4.

²⁵ Mūsų Lietuva (paruošė B. Kviklys). T. 3. Boston, 1966, p. 536–537.

²⁶ Lietuvių enciklopedija. T. 36 (papildymai). Boston, 1969, p. 24.

²⁷ Navickas T. Alytus ir jo apylinkės. Lietuvių istorijos draugija. Chicago, 1988, p. 132–133.

²⁸ Gražiūnas A. Lietuva dviejų okupacijų replėse 1940–1944. Vilnius, 1996, p. 93.

²⁹ Ten pat, p. 93.

³⁰ Miškinis A. Užnemunės miestai ir miesteliai. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. T. 1. Vilnius, 1999, p. 335.

³¹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 1. Vilnius, 2001, p. 352.

³² Jегelevičius S. Alytus pirmosiomis Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo dienomis // Alytaus miesto istorijos fragmentai (sudarytoja A. Jakunskienė). Alytus, 2001, p. 142.

³³ Ten pat, p. 142–143.

³⁴ Buzas J. Ju kraują sugėrė Alytaus žemė // Alytaus naujienos. 1992 12 08. Nr. 202, p. 3.

Ringaudas – prie Lietuvos valstybės ištakų

Habil. dr. Benediktas JANKAUSKAS, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 9.

Ir kovoje vieni su kitais kuo nuožmiausiai nuo ankstauro ryto iki vėlaus vakaro. Ir Rimgaudas su savo kariais triuškinė sutriuškines rusų kunigaikščius su visa jų kariauna bei totorių orda. Ir gyvenęs Rimgaudas daugelį metų Naugarduke, ir pasimirus įpėdiniu palikdamas savo sūnų Mindaugą.¹⁶

Kitu istoriniu šaltiniu laikytina Alberto Kojelavičiaus-Vijūko pirmoji lotyniškai parašyta ir Dancige 1650 m. išleista „Lietuvos istorija“.¹² Pats autorius pripažino, kad jo veikalas paremtas vieninteliu šaltiniu – Motiejaus Strijkovskio (gyvenusio ir dirbusio Varniuose) kronika ir esąs literatūriškai ir idėjiškai perdirbtas. Perdirbimas galėjo būti esminis, nes A. Kojelavičius buvęs jėzuitų ordino narys, teologijos daktaras ir, nežinodamas to, jis nebuvo mėgstamas ordino vadovybės, kaip „iš Vijukų kilęs bajorėlis“, o jo parašytoji istorija buvusi „kelių <...> Jėzaus draugijos teologų peržiūrėta bei aprobuota“.¹¹ Pagal A. L. Silerį „A. Kojelavičius – geriausias ano meto istorijos rašytojas“.¹¹ Šiuolaikinio istoriko prof. A. Bumblausko nuomone, „kai kas teigia, kad svarbiausius dalykus apie senąją Lietuvą (arba LDK) išdėstė pirmieji Lietuvos istorikai – Motiejus Strijkovskis ir Albertas Kojelavičius-Vijūkas XVI–XVII a. Net jei šis teiginys teisingas tik iš dalies, rašant naują istorijos knygą ji reikia turėti omenyje“.²

Pagal Kojelavičių¹² Rimgaudas buvęs Lietuvos, Žemaitijos, Naugarduko, Poleksijos, Černigovo ir Seversko didysis kunigaikštis. Ir tai nebuvo tuščias vardas: „Pažiūrėjęs į jo valdomų žemių dydį, pagalvotum, ar imperija nėra buvusi mažesnė.“ Autorius teigia, kad „naujo titulo jam be galo buvo pavydima ne tiek dėl to, kad valdė abi Lietuvos, Žemaitiją, Kuršą, Poleksiją, Naugarduką, Mozyrių bei Pinską, Severską, Černigovą, kiek dėl pačios teisės valdyti. Mat teisėtas paveldėtojas Šventaragis globo dingstimi beveik visai nušalintas nuo valdymo, buvo verčiamas tol laukti jam priklausančios valdžios, kol per klastą ir apgaule viešpatavo Rimgaudo palikuonys“. Kitoje vietoje rašoma, kad Rimgaudas „tapo išrinktas kunigaikščio Šventaragio, beveik kūdikio globėju“. Rimgaudas valdęs apie 1230–1235 m. ir savo sostinę iš Kernavės perkėlęs į Naugarduką. Apie Rimgaudo valdymą rašoma: „Tada ėmė ryškėti brandi ir tvirta valdžios sandara, pajėgianti atlikti bet kokią žygį, kai iš tokios daugybės žemių susidarė viena valstybė, valdoma bendro valdovo.“ Tuo metu Kijevo kunigaikštis Sviatoslavas subūręs rusų kunigaikščius ir pasitelkęs skitus (taip Kojelavičius vadino mongolus-totorius – B. J.) užpuolęs Lietuvos žemes ir nusiaubęs didžiulius plotus. Tik prie Mogilnos Rimgaudas su lietuviais kariuomene užtvėręs priešui kelius: „Vienoje pusėje – didžiulė rusų rikiuotė, sparnuose sustiprinta skitų raiteliais, kitoje – nedidelė lietuvių kariuomenė.“ Mūšis aprašytas smulkmeniškai, o glaudžiai galima teigti, kad po visą dieną trukusių įtemptų kautynių nugalėję lietuviai. „Ringaudas nenorėjo daugiau nei savo pykčio nugalėtiems rodyti, nei savo sėkmės plėtoti ir pasirinko taiką.“¹²

Maždaug tuo pat metu smarkiai sustiprėjęs Livonijos ordinas kelis kartus veržėsi į Žemaitiją, bet, anot Kojelavičiaus, „sustiprėjusiam priešui nebuvo atiduotas nė vienas Žemaitijos sprindis“.¹² Apie 1238 m. (gal čia minimas 1236 m. Saulės mūšis, nes tarp kritusių 48 ordino riterių minimas ir „pats Volkevinas“ – B. J.) buvusi „sumušta didžiulė riterių kariuomenė ir jai atėję į pagalbą vokiečiai: žuvo karo vadai magistras Folkvinas, baronas Danenbergas, vokiečių riteris Haseldorfas, be galo išgarsėjęs karo žygiais, ir 48 ordino broliai“. Narsiai karo metu tvarkęs valstybę Rimgaudas neilgai galėjęs džiaugtis taika, susirgęs ir miręs Naugarduke. Po Rimgaudo mirties Šventaragis turėjęs atgauti tėvonią, bet pasitenkęs „Žemaitija, kurią jam neseniai buvo užleide valdyti, ir ginčo dėl Lietuvos nepradėjo“.¹²

Kiek kitaip Rimgaudas vaizduojamas Prancūzijos istoriko Ch. L. T. Pichelio knygoje „Žemaitija“²³. Pagal ją, Ringaudas buvęs

Žemaitijos karaliumi nuo 1222 m. iki 1242 m. Jis buvęs jauniausias Žemaitijos karaliaus Montvilos sūnus, todėl valdovu tapęs pagal Žemaitijoje egzistavusį Saulės namų įpėdinystės paprotį. Ringaudas greitai pelnęs visos Rytų Europos tautų pagarbą ir pripažinimą ne tik už savo karinius žygdarbius, bet ir už išskirtinius sugebėjimus valdyti plačią šalį. Ringaudas darniai dirbęs kartu su savo vyriausiuoju broliu Erdvilu. Ringaudas kariavęs su priešais Rytuose, o Erdvilas saugojęs krašto ribas Vakaruose. Ringaudas tikriausiai buvęs pirmasis valdovas, kuris suvienijo visas aiščių gentis į ryžtingai veikiančią karinę sąjungą. Jis nepažeidęs mažesnių kunigaikščių, turinčių paveldėjimo teises, autonomijos. „Pirmoji rusų kronika“ teigia, kad Ringaudo kariuomenė, kuri 1225 m. nusiaubusi Naugarduką, buvusi tokia didelė, kad „<...> niekas nieko panašaus nebuvo regėjęs nuo pat pasaulio sukūrimo pradžios“.²³ Matyt, apie tą patį karo žygį rašė V. Pašuta²², darydamas nuorodą į Pirmąjį rusų metraščio sąvadą. Jis, panašiai, kaip ir Pichelis, teigė, kad „karas buvo nepaprastai didelis, tokio nuo pat pasaulio pradžios nėra buvusio“. Tik V. Pašuta nurodė, kad žygis buvęs 1226 m. ir lietuviai puolę Toržoką, Toropečą, Polocką, Smolenską. Pichelis toliau rašė, kad Ringaudas su Erdvilu apie 1223 m. prie Tripeko upės sumušė generolo Subutajaus vadovaujamą mongolų kariuomenę ir iš mongolų-totorių jungo išvadavę Kijevą. Kiek vėliau, 1227 m., Ringaudas dvikovoje įveikęs Čingischano sūnų Jochį²³. V. Pašutos knygoje rašoma, kad „lietuvių dalyvavimas, ginant Smolensko žemes nuo totorių-mongolų puldinėjimų, visiškai galimas, ypač turint omenyje, jog 1239 m. metraštyje užrašyta ten buvus lietuvių kunigaikštį“.²² Tikėtina, kad tai galėjo būti Ringaudas. Pagal Pichelį dar vėliau, 1241 m. ar 1242 metais Ringaudas vadovaujami žemaičiai ir lietuviai laimėję mūšį prie Lydos su mongolais, kuriems vadovavęs chanas Šeibekas jau minėto Jochio sūnus. Mūšyje žuvęs pats Šeibekas, todėl vietovė, kur vykęs mūšis, gavusi Šeibeko lauko vardą²³.

Dalis aukščiau Pichelio knygoje pateiktųjų duomenų apie Ringaudą yra paimti iš legendinių šaltinių, gal todėl jie daug kuo neatitinka šiandieninės oficialiosios Lietuvos istorijos versijos, bet jie nėra nukopijuoti ir nuo kitų jau minėtųjų šaltinių. Knyga patraukli tuo, kad jos autorius – tolimos Lietuvai Prancūzijos istorikas, kuriam neprimėsi tendencingumo už Žemaitijos idealizavimą, ir naudojo jis netradicinius literatūros šaltinius, į kuriuos, gaila, ne visur tiesiogiai darytos nuorodos. Tačiau Lietuvos istorikai neturėtų atsainiai ignoruoti tos knygos, o pabandyti, gal bent studentų darbais, išsiaiškinti paties autoriaus tapatybę (man kol kas to nepavyko pasiekti – B. J.), jo knygoje pateiktų literatūros šaltinių realumą ir, kai kurių iš jų, atitikimą knygoje pateiktiems teiginiais. Dėmesį Pichelio knygoje skelbiamiems duomenims stiprina ir S. Daukanto istorijos⁴ teiginiai, kad Ringaudas Lietuvą valdyti pradėjęs 1227 m., prie Lietuvos prijungęs „Pinsko, Severijos, Černigovo žemes“, ties Mogilno (Mogiliovo) pilimi sunaikinęs Sviatoslavo vedamus gudus, pasiekęs žymių, konkrečiai įvardijamų pergalių prieš „miečevius“ (taip Daukantas vadino Livonijos ordiną – B. J.), iniciavęs pergalingą Skirmanto žygį prieš totorius ir miręs 1237 m.

Simonas Daukantas mums svarbus ir plačiai žinomas kaip istorikas, rašytojas, švietėjas, vienas iš pirmųjų tautinio atgimimo ideologų, pirmasis parašęs Lietuvos istoriją lietuviškai. Jis – pirmasis istorikas rašęs apie Ringaudą lietuviškai.

Apie Ringaudą iš užsienio

Rytų kraštuose nepavyko rasti duomenų apie Ringaudą (Rimgaudą). Vakaruose – tokių duomenų esama. Seniausias man žinomas šaltinis – dar 1890 m. Filadelfijoje išleista enciklopedija. Joje, gana išsamiai aprašius XIII a. pradžios Lietuvos situaciją, Ringaudas vadinamas pirmuoju Lietuvos valdovu (*prince*) suvienijusiu pasklidusias gentis aplink save ir valdžiusiu Lietuvą

Oksfordo universiteto profesorius istorikas Mykolas Giedraitis su dukra Mel. Nuotrauka iš autoriaus asmeninio archyvo.

1230–1235 m. Ten pat rašoma, kad Ringaudo centralizavimo politiką toliau vykdęs jo sūnus Mindaugas (miręs 1263 m.), o Kęstutis vadinamas nacionaliniu lietuvių didvyriu (*the legendary national hero*)¹⁷. Jei dėl paminėtos Mindaugo tautos centralizavimo politikos reikalinga atskira diskusija, tai įrašai enciklopedijose apie Lietuvą ir Ringaudą negalėjo būti be rimto pagrindo. Iš Vakarų atėjusiu šaltiniu vadintina ir anksčiau aptar-toji Ch. L. T. Pichelio knyga²³.

Tik prieš porą metų man pasitaikė galimybė susipažinti su garsios Lietuvoje Giedraičių giminės palikuonimi, Oksfordo universiteto Anglijoje profesoriumi Mykolu Giedraičiu ir šiuo metu Oksforde tebegyvenančiu. Paaiškėjo, kad jis jau senokai palaiko ryšius su Lietuvos istorikais, perdavinėja jiems savo istorijos tyrinėjimo darbus. Kai paprašiau jo duomenų apie Lietuvos istoriją iki Mindaugo laikų, profesorius pirmiausia pasiūlė kreiptis į Lietuvos istorijos instituto direktorių dr. Rimantą Miknių, o kiek vėliau į Lietuvos dailės akademijos rektorių profesorių Adomą Butrimą, kuriems jis davęs savo darbų kopijas. Kai abu minėtieji garbūs veikėjai paaiškino neberandantys jiems dovanotų darbų, Mykolas Giedraitis vieną savo publikacijos kopiją atsiuntė ir man, o daug daugiau dovanėjo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai.

Man atsiųstame Oksfordo universiteto Slavistikos darbuose spausdintame moksliniame straipsnyje⁷ yra duomenų ir apie Ringaudą. M. Giedraitis, naudodamasis jo nurodomais istoriniais šaltiniais, Ringaudą vadina pirmuoju Lietuvos didžiojo kunigaikščiu (*Grand Duke*) XIII a. Jis buvęs Dausprungo ir Mindaugo tėvas ir buvęs „toks galingas, kad nebuvo jam lygių Lietuvoje“. M. Giedraitis teigia, kad Lietuvos valstybingumo pradžia (*political history*) yra palyginti gerai suprasta ir išsamios suvestinės daug kur randamos^{20, 24}. Tai sutampa ir su Lietuvos istoriko Zenono Ivinskio teiginiu, kad „eilė smulkių teritorijų, kokių daug buvo etnografinėje Lietuvoje (Aukštaitiuose ir Žemaitiuose), turėjo būti dar XII a. gale apjungta į stambesnę valdą vieną kunigo rankose.“⁹ Mykolas Giedraitis, remdamasis jam žinomais duomenimis, atkūrė Lietuvos valdovų vardus, jų valdymo eiliškumą ir giminytės ryšius tarp jų:

- I-asis Didysis kunigaikštis (DK) – „Ringaudas, Dausprungo ir Mindaugo tėvas“;
- II-asis DK – „Živinbudas, miręs ~ 1220 m. (?)“; *Jis nebuvo Ringaudo dinastijos*;
- III-asis DK – „Dausprungas, miręs ~ 1238, Ringaudo sūnus“;
- IV-asis DK – „Mindaugas (miręs 1263 m.). Ringaudo sūnus, karalius nuo 1253 m.“;
- V-asis DK – „Žemaitijos Treniota (miręs 1264 ar 1265 m.)“;
- VI-asis DK – „Vaišvilas (miręs 1267 m.), vyriausias Mindaugo sūnus, valdęs Juodąją Rusiją iki 1264 m.“;
- VII-asis DK – „Švarnas (miręs 1268 m. ar 1269 m.), Mindaugo žentas, Haličo kara-

liaus Danilo sūnus“;

• VIII-asis DK – „Traidenis (miręs 1281 m. ar 1282 m.)“ *Jis nebuvo Ringaudo dinastijos*;

• IX-asis DK – „Daumantas (miręs 1285 m.)“ *Jis nebuvo Ringaudo dinastijos*. „Didysis kunigaikštis Daumantas (miręs 1285 m.) buvo kitas asmuo nei Daumantas (miręs 1299 m.), Našlės kunigaikštis, Pskovo didysis kunigaikštis (*prince*) nuo 1266 m., Mindaugo svainis ir žudikas.“

Lietuvos valstybingumo pradžią Mykolas Giedraitis atsekė nuo XII a. pabaigos ir XIII a. pradžios, pradedant Ringaudo valdymu. Šis kunigaikštis valdęs tais laikais, kai Livonijos vokiečiai patyrė didelių pralaimėjimų lietuviams prie Koknesės ir kai visos Lietuvos kariuomenė vėl įsiveržė į vokiečių teritoriją 1207 m. Ringaudo paveldėtojai buvę du jo sūnūs, bet tarp Ringaudo ir jo sūnų trumpam laikui įsiterpęs Ringaudo dinastijai nepriklausęs antrasis didysis kunigaikštis Živinbudas.⁷

Studijuodamas minimą M. Giedraičio publikaciją⁷ supratau, kad Živinbudo vadinimas didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu grindžiamas vien tuo, kad jis buvo įvardintas pirmuoju asmeniu gerai žinomoje Lietuvos sutartyje su Haličo-Volynės kunigaikštija 1219 m. Tačiau žinoma ir tai, kad minimu istoriniu laikotarpiu Lietuvai nuolat grėsė pavojus iš tuo metu sustiprėjusio Livonijos ordino, dėl ko ir minima sutartis su rusais buvo daroma, siekiant išvengti grėsmės iš kelių pusių. Dėl to galima spėti, kad valstybės valdovas, o kartu ir kariuomenės vadas Ringaudas tuo metu galėjo dalyvauti kariniuose veiksmuose su Livonijos ordinu ar turėjo kitokių neatidėliotinų valstybės valdymo reikalų, todėl sutartį su Haličo-Volynės kunigaikštija ipareigojo pasirašyti kunigaikščiui Živinbudui su gausia skirtingų žemių kunigaikščių delegacija. Tai lyg patvirtina ir žinia, kad 1218–1219 m. žiemą 1500 lietuvių būrys nužygiavo per užšalusią Baltijos jūrą į estų gyvenamą Saremos salą³. Be to, Livonijos kronika mini 1218 m. lietuvių buvusį prie Pskovo, o 1219 m. – prie Mežotnės¹³. Be to, S. Daukantas rašė, kad tais pat (1219) „pagonių krikštyti atvyksta ir žvėdai“⁴ (švedai).

Vaizduodamas Ringaudo dinastiją, M. Giedraitis nurodė^{6, 7}, kad vyriausiojo Ringaudo sūnaus Dausprungo žmona buvusi Žemaitijos kunigaikščio Vykinto sesuo, o Vykintas vedęs Dausprungo seserį. Ringaudo sūnus Mindaugas Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą perėmęs iš vyresniojo brolio Dausprungo, nors į tą vietą atkakliai pretendavęs ir Dausprungo sūnus Tautvilas. Vėliau, po Mindaugo, Lietuvos didžiaisiais kunigaikščiais buvę dar trys Ringaudaičiai: Treniota, Ringaudo dukters ir Žemaitijos kunigaikščio Vykinto sūnus; Vaišvilas, vyriausiasis Mindaugo sūnus ir Švarnas, Dausprungo dukters ir Haličo karaliaus Danilo sūnus.⁷

Stanislovo Rapolionio premija įteikta „Vorutos“ leidėjui Juozui Vercinkevičiui

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Šalies mokslo ir kultūros visuomenės, Švietimo ir mokslo ministerijos, Prietryčių Lietuvos švietimo, kultūros organizacijų, Vilnijos krašto šviesuomenės atstovai Eišiškėse susirinko į tradicinės Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo iškilmes.

Graži šventė surengta Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje. Erdvioje, modernioje salėje į susirinkusius mąsliai žvelgė vieno iš lietuviškos raštijos pradininkų S. Rapolionio, įamžinto biusto akmenyje, akys. Šis nebylus žvilgsnis į salę tarsi liudijo – ir anuomet, XVI a., ir šiandien, XXI a., lietuviškam žodžiui tebereikia didelės jį auginančios meilės, rūpesčio ir globos. Ypač pietrytiniame mūsų valstybės pakraštyje.

S. Rapolionio vardas lietuviškai gimnazijai Eišiškėse suteiktas neatsitiktinai. Žymusis senosios lietuvių raštijos pradininkas (1485–1545), pirmasis Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius, yra gimęs netoli Eišiškių. Jo išskirtinės reikšmės darbai, asmenybės skleistą šviesą ir po kelių amžių yra gyvi, branginami gimtinėje.

Svečius maloniai sutiko gimnazijos direktorė Danuta Zuzo, mokytojai ir gausus pulkas mokinių. Ne vieno, bežengiančio pro gimnazijos duris, akys užkliuvo už gražios parodėlės. Lentynose buvo išdėliotos Pietryčių Lietuvos mokytojų išleistos kūrybos knygos, sulaukusios svečių dėmesio.

Iškilmės prasidėjo gimnazijos ansamblio giedama Maironio „Lietuva brangi“, kurią salėje esantieji dainavo kartu pakilę iš savo vietų. Svarų žodį tarė Lietuvos švietimo draugijos

„Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, pristatęs prestižinę S. Rapolionio premiją, kuri skiriama už švietimo, kultūros ugdymą, kalbos, tautiškumo ir istorijos sklaidą. Šešerius metus premiją skirdavo Lietuvos tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, o nuo šių metų šią tradiciją yra perėmusi draugija „Rytas“ bei Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje, vadovaujama Broniaus Saplio.

Idomiai, prasmingai ir giliai S. Rapolionio veiklos ir epochos apžvalgą pateikė Darius Kuolys, Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto humanitarinių mokslų daktaras, docentas, kultūros istorijos tyrinėtojas, praskleidęs ne vieną paslaptinę istorijos atodangą.

S. Rapolionio premiją yra gavę: Vytautas dailidka (2007), dr. Algirdas Kavaliauskas (2007), Viktorija Lapėnienė (2008), Antanas Karmonas (2008), Algimantas Masaitis (2008), Jonas bajorūnas (2009). Šių metų premijos laureatu paskelbtas Lietuvos Sąjūdžio laikraščių leidėjas, vienintelio Lietuvoje istorijos laikraščio „Voruta“, Trakų krašto savaitraščio „Trakų žemė“ steigėjas ir vyriausiasis redaktorius, viešosios įstaigos „Vorutos fondas“ įkūrėjas Juozas Vercinkevičius.

Abu laikraščiai buvo įkurti Sąjūdžio priešaušrių ir per daugiau nei du dešimtmečius įgijo savo ištikimų skaitytojų auditoriją bei tvirtą poziciją plačioje šalies žiniasklaidos erdvėje. J. Vercinkevičius yra išleides nemažai istorijos, kalbos, memuaristikos knygų bei kitų leidinių, išugdęs gražų pulką jaunųjų ir jau patirtų sukaupusių žurnalistų bei spaudos bendradarbių. Trakuose gyvenantis

Vytauto Landsbergio fondo vadovė Gražina Landsbergienė, Lietuvos švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis ir S. Rapolionio premijos laureatas Juozas Vercinkevičius

žurnalistas ir leidėjas nuo pat savo karjeros pradžios išskirtinį dėmesį skiria šalies istorijos populiarinimui, lietuvybei, Pietryčių Lietuvos problemoms, kultūros iniciatyvoms ir jų įgyvendinimui. J. Vercinkevičius per savo darbo metus yra išsamiai nagrinėjęs bei paskleidęs spaudoje, internete gausybę Vilnijos krašto bei šalies istorijos slėpinių, žurnalistinių tyrimų, publicistikos, kultūros išvalgų.

Septintąjį S. Rapolionio premijos laureatą J. Vercinkevičių pasveikino ir Vytauto Landsbergio fondo vadovė Gražina Landsbergienė, palinkėjusi naujų idėjų ir įgyvendintų darbų. Nuoširdžius žodžius laureatui skyrė iškilmėse

pasisakęs Seimo narys Gintaras Songaila, „Vilnijos“ draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė, buvęs S. Rapolionio gimnazijos direktorius, mokytojas Vytautas Dailidka ir kiti šventės dalyviai.

Šiltą, su meile parengtą programą svečiams dovanojo gimnazijos mokiniai.

Po iškilmių jų dalyviai, vedini gimnazijos direktorės D. Zuzo, apžiūrėjo klases, bendravo su mokytojais ir mokiniais. Regis, tądien su žydinčiu pavasariu atgijo ir nemari lietuvių raštijos pradininko S. Rapolionio dvasia, liudijusi: čia buvome, esame, būsimė.

Autorės nuotr.

Lietuvos muzikos kultūra

Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos konservatorijos 70 metų jubiliejus

Doleroza PILIKAUSKIENĖ, Vilnius

Akordeonų ansamblis, vadovė Rita Aukšoriūtė

Jungtinis Konservatorijos mokinių ir absolventų simfoninis orkestras (solistės iš kairės: Julija Stupnianek, Irena Zelenkauskaitė ir Irena Milkevičiūtė), diriguoja Laurynas Vakaris Lopas

2011m. gegužės 9 d. Nacionalinėje filharmonijoje finaliniu koncertu baigėsi Juozo Tallat-Kelpšos konservatorijos Jubiliejinių metų koncertų ciklas.

Nuo pat mokslo metų pradžios Konservatorijos didžiojoje salėje vyko visų specialybių metodinių grupių koncertai, rinkosi buvę absolventai, buvę dėstytojai, buvo prisiminta visa mokyklos istorija, žymiausi dėstytojai, studentai, mokiniai.

Finaliniame koncerte Filharmonijoje dalyvavo Konservatorijos kolektyvai: mišrus choras, gospelo choras, kanklių ansamblis, akordeonistų ansamblis, pučiamųjų instrumentų orkestras „Ritmas“. Jubiliejiniame koncertui susibūrė į Jungtinį simfoninį orkestrą kartu muzikavo ir mokiniai, ir konservatorijos absolventai. Koncerte dalyvavo žymūs solistai: Irena Milkevičiūtė, Julija Stupnianek, Irena Zelenkauskaitė, Ignas Misiūra, mokyklos absolventė, tarptautinio konkurso laureatė Katažyna Narkevič.

Didelio pasisekimo kaip visada susilaukė pučiamųjų instrumentų ansambliai, pučiamųjų orkestras „Ritmas“.

Mokyklos istorija susideda iš daugelio mažų istorijų, mokyklos steigimas ar tąsa priklauso nuo valstybės švietimo politikos. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Vilniuje veikė kelios

muzikos mokyimo įstaigos. Svarbiausios iš jų: M. Karlovičiaus konservatorija (nuo 1923 m.) ir Žydų muzikos institutas (nuo 1924 m.).

Lietuvai atgavus Vilnių, šios muzikos mokyklos buvo pertvarkytos į kursus: Žydų muzikos instituto pagrindu buvo įsteigti Samuelio Berstelmano ir Jokūbo Zakomo muzikos kursai, M. Karlovičiaus konservatorijos bazėje veiklą pradėjo Stanislovo Špinalskio muzikos kursai, Janinos Vojevudskos privati muzikos mokykla.

1940 m. spalio 1 d. šių mokyklų pagrindu Švietimo liaudies komisaro Antano Venclovos įsakymu buvo įsteigta valstybinė Vilniaus vidurinė muzikos mokykla. Direktoriumi buvo paskirtas Jonas Bendorius. Nuo šios dienos mokykla ir pradeda skaičiuoti savo metus.

1941 m. sausio 12 d. mokykla pavadinta Vilniaus muzikos mokykla.

1944 m. pradėta vykdyti esminė Vilniaus valstybinės muzikos mokyklos reforma – iš Vilniaus vidurinės muzikos mokyklos bazės išaugo trys įvairių lygių muzikos mokyklos įstaigos: M. K. Čiurlionio vaikų muzikos mokykla (iš žemesniųjų kursų), Vilniaus muzikos mokykla (iš vidurinių kursų) ir Vilniaus konservatorija (iš aukštesniųjų kursų).

Tačiau jos visos liko po vienu stogu – se-

nose vidurinės mokyklos patalpose (Skaipo g. 11)

1949 m. vasario 14 d. LTSR Ministrų Tarybos nutarimu mokykla pavadinta Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos muzikos mokykla. 1959 m. – Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos muzikos technikumai. 1967 m. – Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos muzikos mokykla. 1969 m. – Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos aukštesnioji muzikos mokykla. 1993 m. Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos aukštesnioji muzikos mokykla ir Vilniaus aukštesnioji kultūros mokykla LR Kultūros ir švietimo ministro įsakymu buvo reorganizuota į Vilniaus konservatoriją.

2004 m. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Vilniaus konservatorija reorganizuota į Vilniaus konservatoriją-vidurinę muzikos mokyklą ir į Vilniaus kolegijos menų fakultetą. Pasikeitus mokyklos statusui, pasikeitė ir jos struktūra. Konservatorijos įgijo vidurinės mokyklos statusą. Neliko stipendijų, tačiau valstybės skiriamas nemokamas gyvenimas bendrabutyje ir nemokamas maitinimas atvykusiems mokiniams iš regionų prisideda prie sąlygų gerinimo ugdant menui gabius vaikus, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties ir gyvenamosios vietos.

2005 m. pavasarį Vilniaus konservatorija

išleido paskutinę 12-ąją (nuo 1993 m.) arba 9-ąją aukštesniojo mokslo (nuo 1997 m.) diplomantų laidą. Išduotas paskutinis – 1213-asis diplomai. Per J. Tallat-Kelpšos mokyklos egzistavimo metus parengta per 4,5 tūkstančių specialistų.

Mokyklos vadovai. Pirmasis direktorius buvo Jonas Bendorius. 1945–1949 m. vadovavo Konradas Kaveckas. 1949–1966 m. – Antanas Karosas. 1966–1985 m. – Petras Juodelė. 1985–1998 m. – Mikalojus Novikas. 1998–2004 m. – Laimis Vilkončius. Nuo 2004 m. – Doleroza Pilikauskienė.

Čia mokėsi žymūs menininkai ir teoretikai: Virgilijus Noreika, Vaclovas Daunoras, Lionginas Abarius, Vaclovas Paketūras, Vytautas Barkauskas, Benjaminas Gorbuls-kis, Antanas Rekašius, Genovaitė Vanagaitė, Algimantas Raudonikis, Povilas Dikčius, Algimantas Martinaitis, Antanas Smolskus, Eduardas Gabnys, Asta Krikščiūnaitė, Viktoras Gerulaitis, Dalia Urbanavičienė, Rita Nomicaitė, Skirmantas Sasnauskas, Neda Malūnavičiūtė, Povilas Meškėla, Irena Starošaitė, Žilvinas Žvagulis, Rūta Ščiogolevaitė, Večaslavas Ganelinas, Petras Bingelis, Jurius Kalcas, Martynas Staškus, Modestas Pitrenas ir kiti...

Nijolės Subačienės nuotr.

Pilkais debesimis, šaižiais vėjais sklaidant rožines iliuzijas

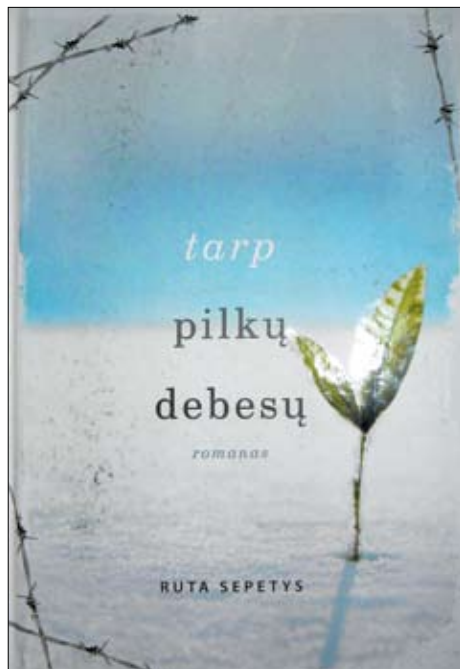
Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Vos spėjau rankose pavartyti knygą *Tarp pilkų debesų**, pakraipyti galvą, kas gi toji negirdėta autorė Ruta Sepetys, kai atskriejo žinia, liudijanti, kad ne šiaip kokius „literatūrinius bandymus“ išleido leidykla „Alma littera“ – tik kovo mėnesį JAV pasirodęs (hm, o balandį jau vertimas Lietuvoje!) romanas „Between Shades of Gray“ dvi savaites iš eilės pateko į „New York Times“ perkamiausią knygų dešimtuką! Tad savo *misiją* knyga tikrai atlieka – gal be jos daugelis amerikiečių nei žinotų, nei susimąstytų, kas ištiko Lietuvą, visas Baltijos šalis 1940 m. ir 1941 m., kaip nemaža tautos dalis atsидūrė Sibire ir netgi visai šiaurėje, prie Laptevų jūros... Tiesą sakant, vis dar bevaisiai bandymai komunizmo nusikaltimus įvardyti genocidu, prilyginti juos holokaustui, netgi mūsiškių *neokairiųjų a la* humaniški baisėjimai, kad taip bus sumenkinta žydų tautos tragedija**, liudija tokios knygos reikalingumą ir mums, regis, savosios tautos kančias *sibiruose*, gyvuliniuose vagonuose, žeminėse ir jurtose žinantiesiems iš pirmų lūpų...

Ruta Sepetys gimė jau JAV, ir garbė jai, kad su tokia atida domėjosi ne tik tėvo, pabėgėlio iš Lietuvos, likimu (knyga skiriama Jono Šepečio atminimui), bet ir jo šalį, jo tautiečius ištikusios sovietinės okupacijos „laimėjimais“. Kaip knygos pabaigoje paaikškina autorė, medžiagą ji kruopščiai rinkusi atvykdamą į Lietuvą, susitikdama ir su buvusiais tremtiniais, jų palikuonimis, ir su šią problematiką tyrinėjančiais mokslininkais. R. Sepetys savo romane tragišką lūžį lietuvių tautos istorijoje perteikia paauglės Linos akimis, išgyvenimais, svarstymais. Tiesą sakant, pradėjus skaityti, galvoje ir kirbėjo „perspėjimas“: tai literatūra paaug-

gliams; juk originalo metrikeje nurodoma, kad knygą išleides *Philomel Books* yra „a division of Penguin Young Readers Group“, taigi jaunimo leidykla. Šią „distancinę žiūrą“ į romaną palaikė ir jaučiamas pasakojimo „literatūriškumas“ (pagrįstumas daugiau fantazija, įsivaizdavimu nei autentiškos patirties detalėmis), ir tam tikras herojų schemiškumas – štai Linos mamos paveikslas tikrai dvelkia idealizacija... O vis dėlto (skaitytojo džiaugsmui) siužeto karkasas kuo toliau, tuo labiau aplipinamas „kūnu“, neįmanomomis išgalvoti, tik gyvenimo absurdo suteikiamomis detalėmis (ir šiuo atveju visai nesvarbu, kad jas išgyveno ne pati autorė, kad jos, matyt, išgirstos).

Taigi knyga paauglės, jau puoselėjančios dailininkės talentą ir pašaukimą, žodžiu pasakoja inteligentų šeimos tremties istoriją. Lina kartu su mama ir jaunesniu broliuku Jonu, gavę vos dvidešimt minučių susiruošti, išvejami iš namų (galime numanyti, gana prabangių) Kaune, įsodinami į gyvulinį vagoną su skylė grindyse, dienų dienas ir savaites buvo genami su kitais nelaimės draugais kažkur, kol kas į nežinią; tėvą, universiteto dėstytoją, jau anksčiau atskirtą nuo šeimos, Lina, traukiniui stovint, pro tą „išeinamąją skylę“ pasprukusi žvalgybon, aptinka kitame, vyrus gabenančiame traukinyje... Iš pradžių visa Linos vagono „komanda“ atsiduria kažkur Altajuje, pakankamai ten vargsta, pusbadžiaudami, varomi į sekinančius darbus, bet nenujaučia, kad tikrasis pragaras jų dar laukia – tremtinių būriai susodinami į baržą, plukdomi Angara, Lena – kur? Sklando gandai: juos paims garlaiviai, jie plauks į Amerika... Kurgi ne! Viltingos kelionės pabaiga – „Tro-

Rutos Sepetys knygos „Tarp pilkų debesų“ viršelis

fimovskas. Pačiame poliarinio rato viduryje, netoli Šiaurės ašigalio“ (p.264). Lietuviai, tie *fašistų kiaulės*, „įkurdinami“ užpoliarės plynėje, jurtas iš jūros išplukdomų lentgalių ir kitokių skurdo radinių susirenčia patys... Badas, šaltis, pūgos, ligos, mirtys... Taip, tokios istorijos yra dokumentuotos ir mūsų *lapteviečių*. Galbūt R. Sepetys knygoje ir tremtį patyrusieji, ir istorijos ar geografijos žinovai ras klaidelių, bet jos, mano galva, nesumenkina pasakojimo, galiausiai įgau-

nančio tikros tragikos gaidą. Nežmoniškos, nužmoginančios egzistencijos sąlygos piešiamos lakoniškomis, bet sukrečiančiomis detalėmis: štai Linai su Jonu savo kūneliais šildant mirštančią motiną, jų mažoji „kaimynė“ Janytė „rankiojo jai iš blakstienų utėles“ (p. 303) Tokie tragiškosios kasdienybės – kai mirtis regisi išsigelbėjimu – liudijimai, tikiu, turi sukrešti ir „teoretikus“, svarstančius (svarsčiais) patirtąsias mūsų tautos kančias ir įvertinačius jas kaip per menkas genocido ištarme. Tikiu, kad jie sukrėtė ir skaitytojus amerikiečius, ne vieną priversdami atsigręžti gana tolimon šlovingosios savo šalies istorijon ir suabejoti, ar jos didingumo bent iš dalies neramsto iliuzijos. Juk esama ir tokio, kone simbolinio epizodo: štai atplaukia galingas amerikiečių laivas, lagerio prižiūrėtojai vargetas tremtinius suvaro į jų būstelius, neleidami nė nosies iškišti, kol iškraunamos dėžių dėžės *humaniškosios* pagalbos – konservai, antklodės, šokoladas... Viskas šauniajai sąjungininkei, vaduotojai nuo Hitlerio... O niekam nerūpintys klipatos miršta iš bado ir išsekimo toliau. „Kažin, ar amerikiečiai žino šurpiąją sovietų paslaptį? O gal jiems nė motais?“ (p. 272) Amerikietei Rutai Sepetys rūpi, kad jiems nebūtų nė motais, kad jie bent praskleistų rožinę uždangą, slepiančią šurpiąją paslaptį. Dėkui jai.

* Ruta Sepetys. *Tarp pilkų debesų*. Romaną iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė, Vilnius: Alma littera, 2011, 336 p.

** Istorikės argumentais, *perpintais* emociniu vaizdingumu, šį pseudohumanizmą savo straipsnių cikle kritikuoja Eglė Wittig-Marcinkevičiūtė („Europiečių dilema. Kodėl būtina komunistinius nusikaltimus prilyginti nacistiniams“, *Kultūros barai*, 2011, Nr. 2-4)

Įsimintinas projekto dalyvių susitikimas Maišiagaloje

Sigita ŠLIŽAUSKAITĖ, Maišiagala

Maišiagalos piliakalnio papėdėje. Autorės nuotr.

Vilniaus r. Maišiagalos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinė mokykla teko didžiulė garbė bei atsakomybė suorganizuoti tarptautiniame daugiašaliame Comenius projekte „Knowing European Culture through National Cultures“ (Europos kultūros pažinimas per savąją kultūrą) dalyvaujančių mokyklų vadovų susitikimą.

Balandžio 3–8 d. mūsų mokykloje viešėjo 14 svečių iš keturių šalių: Latvijos (mokyklos direktorė Gita Zarina, projekto koordinatore mokykloje Ligita Gaile), Slovakijos (direktorė Jana Ganova, viso projekto koordinatore Slavka Pastelakova, slovākų kalbos mokytoja Olga Kostovcikova ir finansininkė Božena Hrehova (Hrejova), Ispanijos (projekto koordinatore Luisa Garriga, Carme Tarradellas) bei Turkijos (direktorius Cahit Akgöl, direktoriaus pavaduotojas Abdurrahman Taşkan, kūno kultūros mokytojas Emrulla Açıkgöz, projekto koordinatorių İbrahim Sirkinti bei mokiniai İbrahim Sahutoğlu, Göksemin Güllal). Prieš atvykstant svečiams mokykla buvo virtusi didžiuliu skruzdėlynu, norėjosi, kad nieko svečiams netrūktų, kad jie kuo daugiau pamatytų.

Atvykusieji gerėjosi nauja, erdvia mokykla bei linkėjo kuo greičiau užbaigti statybas ir paskutinio susitikimo metu suorganizuoti mokinių krepšinio varžybas jau savo naujoje sporto salėje. Svečiai taip pat negalėjo atsistebėti senuoju mokyklos dvaro pastatu, kaip tokiam mažame pastate tilpo tiek vaikų, gyrė mūsų mokyklų aplinką. Kartu su vaikais žaisdami žaidimus aplink laužą piliakalnio papėdėje žavėjosi mūsų mokyklos tradicijomis. Gera nuotaika lydėjo ir lankantis miestelio Švenčiausios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje bei netoliese esančioje Čekoniš-

kių Verbų ir buities seklyčioje. Aprodę mokyklą ir miestelio apylinkes, tesėme pažintį su mokiniais. Mokiniai iš anksto ruošė svečiams dovanas: siuvinėjo servetėles, gamino vėliavėles, šalių maketus, mokėsi projekto dainas, ruošė pristatymus apie krepšinį ir vyksiantį *EuroBasket 2011* čempionatą (atributiką padovanojo *EuroBasket 2011* organizacinis komitetas), kartu su mamomis kepė pačius skaniausius lietuviškus saldumynus. Visi stengėsi kaip išmanydami. Prieš atvykdam į Maišiagala, svečiai taip pat turėjo atlikti namų darbus. Mokytojai turėjo parengti projekte dalyvaujantiems mokyklos mokiniams kalbų pamokėles. Tad pasibaigus pamokoms trečiokai prašneko ispaniškai, penktokai – latviškai, šeštokai – turkiškai, o aštuntokai – slovakiškai.

Mokyklų direktoriai taip pat turėjo atlikti namų darbus – parengti pristatymus apie savo šalies švietimo sistemą, apie vadovavimą mokykloje, ugdymo proceso organizavimą, mokytojų kvalifikaciją, mokyklos biudžetą ir t. t. Po susitikimo visi atviravo, kad pora valandų nepailgo, priešingai – buvo labai naudingos, nes pasidalinta darbo įvairių šalių mokyklose patirtimi. Kitame oficialiame susitikime dalyvavo iš ŠMPF projektų koordinatore Žana Orlova. Ji geranoriškai atsakė į mus dominančius klausimus, dalijo patarimus finansų klausimais, konsultavo dėl projekto tarpinės ataskaitos pildymo. Svečiai, mokiniai bei mokytojai buvo paskatinti fondo atminimo dovanėlėmis. Šių susitikimų metu mokyklų vadovai bei koordinatoriai suplanavo kitų metų projekto veiklos darbo planą, aptarė likusių darbų įgyvendinimą.

Nors neturėjome galimybės apsilankyti

miestelio seniūnijoje bei Vilniaus rajono Švietimo skyriuje, veiklos Vilniuje bei jo apylinkėse netrūko. Projekto dalyviai gerėjosi mūsų barokiniu Vilniumi, senamiesčio širdyje esančia klasicistine katedra, jos požemiais, gotikine Šv. Onos bažnyčia. Susidomėję apžiūrino Aušros Vartus, Gedimino pilies bokštą ir nuo jo atsivėrusią miesto panoramą. Kartu su mokiniais vyko į UNESCO paveldo sąrašą įtrauktą Kernavę, aplankė Trakus ir ežero saloje esančią, jų nuomone, nepakartojamo grožio pilį.

Bene pati įsimintiniausia buvo paskutinė susitikimo diena. Svečiuose ne tik sulaukėme atstovės iš ŠMPF, bet ir turėjome galimybę „duoti garo“ senoje gryčioje su susirinkusiais. Inscenuotame koncerte šoko, dainavo ne tik vaikai, mokytojai, bet ir svečiai, ragavo šviežiai spausto sūrio, medaus, kvepiančios duonos. Pasisėdėjus gryčioje, vakare svečių laukė siurprizas. Kartu su mokytojais, kurie pasirūpino tradiciniais lietuviškais patiekalais nukrautu stalu, svečiai tapo virėjais! Kiek buvo nuostabos veiduose, kai mūsų mokyklos direktorė Kristina Bajevienė juosė prijuostes su vaikų išsiuvinėtais svečių vardais! Supratę, kad tai visai ne juokai, svečiai pasiraitoję rankoves, kibo į darbą gaminti cepelinų. Darbas virte virė: vieni skuto bulves, kiti tarkavo, ruošė cepelinų įdarą. Virėja taip gerai paskirstė svečiams darbus, kad mums,

mokytojams, beliko tik stebėtis sparčiai vykstančia cepelinų gamyba.

Nauja patirtis buvo ir dviejų berniukų iš Turkijos priėmimas juos apgyvendinančioms mokinių šeimoms. Tėvai priėmę svečius labai stengėsi, kad visas būtų gerai, kad jie būtų viskuo aprūpinti ir patenkinti. Vaikai susidraugavo, išragavo įvairiausius patiekalus, žaidė su bendraamžiais futbolą, krepšinį, kartu su šeimomis pramogavo. Liko patenkintos ir šeimos, ir svečiai iš tolimosios Turkijos.

Savaitę svečiavęsi dalyviai išvyko namo kupini išpūdžių, patyrę neįtikėtinų nuotykių, atradę savyje kulinariinių talentų, besišypsantys. Jie negailėjo gerų padėkos žodžių atsisveikindami. Na, o mūsų vaikai bei mokytojai galėjo įsitikinti realia projekto nauda, patys susirasti naujų pažįstamų, sužinoti įvairenybių iš visų keturių šalių. Matant linksmus svečių, vaikų, mokytojų veidus sunkus darbas pasimiršta.

Comenius programa yra Mokymosi visą gyvenimą programos dalis, kuri Lietuvoje administruojama Švietimo mainų paramos fondo. Projekto finansavimą remia Europos Komisija. Šis pranešimas atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už jame pateikiamos informacijos naudojimą.

Comenius 2011 diena Eitminiškių vidurinėje mokykloje

Aneta POLIKEVIČIŪTĖ, Eitminiškės

Comenius diena, vykus 2011 05 03, paliko mano atmintį daug išpūdžių. Visų pirma, manau, kad šios dienos tikslas buvo dirbti kolektyve, kartu bendradarbiauti, dalintis idėjomis, kūrybiškai jas pateikti mokyklos bendruomenei bei įvertinti kitų darbą, pastangas. Tą dieną buvau be galo nustebinta pradinį klasių mokinių darbų. Mokinių darbeliuose atsispindėjo ta gerumo aura, kurios trūksta vyresnių klasių mokiniams. Na, bet aišku, kiekvienas savo darbus parodo savo stiliumi. Dienos pabaigoje mokyklos

stadione visi mokiniai kartu su mokytojais pripūtė balionus. Vėliau sustojome taip, kad išeitų žodis „Hi“ ir šypsenėlė.

Iš tikrųjų Comenius diena buvo naudinga visiems. Ji suteikė daug juoko, tarpusavio bendravimo, palaikymo vienas iš kito. Bet tai ne svarbiausia. Svarbiausia, kad toleruodami kitus ir kitų pastangas bei darbą ir norą veikti išvien, mes mokomės būti draugiški, tinkamai elgtis bei bendradarbiauti.

Norėčiau, kad ateityje būtų organizuojami panašūs renginiai, nes jie naudingi.

Lietuvos istorijos kalendorius. Gegužė–birželis

Gegužės 21 d. – birželio 3 d.

21 diena

1563 m. Ragainėje mirė Martynas Mažvydas, lietuvių raštijos pradininkas, pirmosios lietuviškos knygos parengėjas. Gimė apie 1510 m.

1674 m. Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu išrinktas Jonas Sobieskis (valdė 1674 – 1696).

1794 m. Tado Kosciuškos nurodymu paleista Lietuvos Tautinė Aukščiausioji Taryba (veikė balandžio 24 – birželio 12 d.).

22 diena

1792 m. karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis Ukmergės miestui suteikė savivaldos teises ir herbą. Ukmergė pirmą kartą paminėta 1333 m.

1948 m. sovietiniai okupantai pradėjo operaciją „Vesna“ – didžiausią istorijoje Lietuvos žmonių trėmimą (gegužės 22 – 27 d.).

23 diena

1404 m. gegužės 22–23 d. Racionžo taikos sutartimis Vytautas ir Jogaila pripažino Vokiečių ordino teises į Žemaitiją. Lenkija gavo teisę išsipirkti Dobrynę.

24 diena

1377 m. mirė Algirdas, Lietuvos didysis kunigaikštis. Gimė XIII–XIV a. sandūroje.

1930 m. likviduota sukarinta organizacija „Geležinis Vilkas“, rėmusi ekspremjerą Augustiną Voldemarą.

25 diena

1298 m. rygiečiai ir lietuviai sudegino Vokiečių ordino pilį Karkhužą (Karksi, pietų Estija).

1792 m. karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis Kernavei suteikė miesto savivaldos teises ir herbą.

1908 m. Kaušėnuose (Plungės r.) gimė Zenonas Ivinskis, istorikas. Mirė 1971 12 24 Bonoje.

26 diena

1323 m. Gediminas iš Vilniaus pasiuntė 3 laiškus, kviesdamas į Lietuvą Hanzos miestų miestiečius, dominikonų ir pranciškonų ordinų vienuolius.

1339 m. Krokuvoje mirė Aldona (Ona) Gediminaitė, Lietuvos valdovo Gedimino dukra ir Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo žmona.

1409 m. prasidėjo antrasis žemaičių sukilimas prieš Vokiečių ordino valdžią.

1390 m. Karaliaučiaus sutartimi žemaičiai išsipareigojo remti Vytautą ir Vokiečių ordiną.

27 diena

1797 m. Rusijos caras Pavlas I atvyko į

Vilnių. Pirmas Rusijos monarcho apsilankymas Vilniuje po Lenkijos ir Lietuvos padalinimų.

1942 m. Lietuvos generalinėje srityje vokiečiai įvykdė visuotinį gyventojų surašymą.

28 diena

1565 m. mirė LDK kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis.

29 diena

1797 m. Rusijos caras Pavlas I iš Vilniaus išvyko į Kauną.

30 diena

1609 m. Tilžėje gimė Danielius Kleinas, pirmosios lietuvių kalbos gramatikos (1653) autorius. Mirė 1666 11 28 Tilžėje.

1826 m. Lisavojėje (Volynės sr., Lucko r.) gimė Zigmantas Sierakauskas, 1863 m. sukilimo Lietuvoje vadas. Nužudytas 1863 06 27 Vilniuje.

31 diena

1380 m. Dovydiškėse Jogaila su Vokiečių ordinu sudarė slaptą paliaubų sutartį, kuria išsipareigojo neremti Kęstučio, jei Ordinas pulstų jo valdas.

1507 m. Budoje atnaujinta 1492 12 05 sudaryta Jogailaičių valdomų valstybių sąjunga, į kurią pirmą kartą tiesiogiai įtraukta Lietuva.

1556 m. Lukiškėse (dabar Vilniaus dalis) gimė Jurgis Radvila, pirmasis Lietuvos kardinolas, Vilniaus, Krokuvos vyskupas. Mirė 1600 01 21 Romoje.

Birželis. 1 diena

1298 m. rygiečiai ir lietuviai Turaidos (Gaujos) mūšyje sumušė Vokiečių ordino Livonijos krašto kariuomenę. Žuvo Livonijos magistras Brunonas ir 22 kryžiuočių riteriai.

1434 m. Gorodoke (Lvovo sr.) mirė Jogaila, Lietuvos aukščiausiasis kunigaikštis ir Lenkijos karalius. Gimė 1351 m.

2 diena

1767 m. paskelbtas Vilniaus konfederacijos aktas, smerkiantis 1766 m. seimo reformas.

1831 m. Tytuvėnuose prie Žemaitijos sukilėlių vado Juozo Šimanovskio štabo sudaryta Žemaitijos centrinė vyriausybė (veikė iki birželio 30 d.).

3 diena

1944 m. vokiečiai sudegino Pirčiupių kaimą su 119 gyventojų.

1988 m. Vilniuje išrinkta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė.

Sudarė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Lietuvos šaulių sąjunga

Jaunųjų šaulių pratybos Šalčininkų miškuose

Vladas KASPERAVIČIUS, Šalčininkai

Jaunieji šauliai ir jų vadai ilsisi

Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių rinktinės Šalčininkų 11-osios kuopos jaunieji šauliai neseniai miške surengė pratybas, kurios truko dvi dienas. Pasak kuopos vado Eimanto Tamulyno, ši syki buvo siekiama dviejų tikslų. Labiau patyrę kuopos šauliai surengė tikro mūšio imitaciją, o mažiau patyrusieji mokėsi išsirengti stovyklavietę, titnagu užkurti laužą, kasti apkasus, maskuotis, šaudė pneumatiniiais šautuvais.

„Šioms jaunųjų šaulių pratyboms ruošėmės visą žiemą, jaunimas jų labai laukė, – pasakoja vadas E. Tamulynas. – Miškas, naktis, laužas, bendravimas, pokalbiai, vadovų pasakojimai – tai puiki galimybė tobulinti igūdžius, prasmingai praleisti laiką.“

Apie pratybas pasakojęs Vilniaus Antano Vienuolio pagrindinės mokyklos jaunųjų šaulių vadovas atsargos seržantas Bronius Bagdanavičius didžiudamas prisiminė, kad jo senelis Bernardas Bliujus buvo 1918 m. nepriklausomybės kovų dalyvis, iš penkių brolių, išėjusių ginti tėvynės, vienas tesugrįžęs gyvas.

„Mūsų mokyklos jaunųjų šaulių būrys nariai dalyvauja visuose kuopos pratybose, – sako Bronius Bagdanavičius. – Man malonu, kad jaunieji šalies piliečiai ieško prasmingos veiklos ir gyvenimo.“

Antrus metus aktyviai veikia Vilniaus rajono Juodšilių „Šilo“ gimnazijos jaunųjų šaulių būrys, vadovaujamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo kapitono Lino Zmejausko.

„Pradėjome veiklą susibūrus aštuoniems jaunesiems šauliams, – pasakoja karinin-

kas. – Dabar mūsų jau 37 nariai ir norinčių būti šauliais dar yra, mūsų gretos auga.“

Laisvu nuo tarnybos metu karininkas du kartus per savaitę rengia užsiėmimus, jaunieji šauliai noriai juos lanko, nes jiems įdomu, jie mato prasmę ir naudą būti šaulių sąjungos nariais.

Šiose pratybose dalyvavo ir Baltosios Vokės „Šilo“ vidurinės mokyklos jaunieji šauliai, kuriuos atvežė jų vadovė socialinė pedagogė Raimonda Vengrytė.

„Mūsų dar tik dvylika, – sako Raimonda Vengrytė. – Kurti būrį paskatino Šalčininkų 11-osios šaulių kuopos vadas E. Tamulynas. Mums tai tikrai viskas nauja, dėl to ir įdomu. Nors tokios pratybos mums dar per sudėtingos, tačiau stengėmės kiek galima geriau išsirengti laikinąjį būstą, stebime ir mokomės.“

Neseniai šaulių būrys ėmė kurtis Kalesninkų pagrindinėje mokykloje. Mokytojas Ivanas Sankovskij, paskatintas E. Tamulyno, pasiūlė mokiniams tapti jaunaisiais šauliais. Beveik dvidešimt šios mokyklos mokinių noriai lanko užsiėmimus, mokosi turistinio gyvenimo gudrybių, rikiuotės pratybų drausmės, istorijos.

Patogiausią poilsiavietę išsirengė Juodšilių „Šilo“ gimnazijos jaunieji šauliai, geriausiai maskavosi Kalesninkų pagrindinės mokyklos šauliai (dviejų šaulių vertinimo komisija taip ir nesugebėjo surasti), greičiausiai laužą užkūrė Šalčininkų būrio šauliai.

Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių rinktinės vado pavaduotojas Tomas Grabauskas, stebėjęs Šalčininkų 11-osios kuopos jaunųjų šaulių pratybas, pasidžiau-

Iš kairės: karininkai Linas Zmejauskas, Eimantas Tamulynas ir Bronius Bagdanavičius

gė, kad vado E. Tamulyno vadovaujami šauliai patobulėjo, jų veikla progresuoja.

„Šiose pratybose dalyvavo per šimtą jaunųjų šaulių, – dalinosi išpūdžiu T. Grabauskas. – Į šias pratybas atvyko šauliai iš Elektrėnų, Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos, Pošonių, Dieveniškių, Vilniaus

A. Vienuolio pagrindinės mokyklos, Baltosios Vokės „Šilo“ vidurinės mokyklos, Turgelių pagrindinės mokyklos, Šalčininkų visų trijų mokyklų.

Autoriaus nuotr.

Nuo šiol „**Senosios kibininės**“ kibiniais ir įvairiais patiekalais, galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys, arba ją pasirūpinsime mes.

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gamintojų pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gamintojų pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

Į Vilniaus gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Automagistralė Vilnius - Kaunas 23km, „Kibin-drive“
2. Savanorių pr. 16, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
6. Ateities g. 91, Vilnius (šalia MANDARINO)
7. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)

Ačiū, kad esate kartu!
www.kibinas.lt tel. pasiteiravimui 8659 08454; 8659 72132

Dėmesio
 Galite įsigyti 2010 m. įrištą „Vorutos“ laikraščio metinį komplektą. Kreiptis tel.: 8 528 55331; 8 528 51266; mob. 8 605 11117. El. p.: vorutosfondas@voruta.lt

Dėmesio
 „Vorutos“ fondas par-
 duoda knygas: Kun. Pra-
 no Bieliausko, „Vilniaus
 dienoraštis. 1915–1919“
 ir Juozo Vercinkevičiaus
 „Kur dunkso Trakų pilys“.
 Kreiptis: tel.: 8 528 55331;
 8 528 51266;
 mob. 8 605 11117;
 el. p.: vorutosfondas@voruta.lt

Skaitytojų dėmesiui,
 2011 m. birželio 13 d. sukanka 100 m. nuo
 kun. Prano Bieliausko primicijų Jiezno bažnyčioje.
 „Vorutos“ laikraščio prašymu, ta proga Jiezno Šv. Arkangelo Mykolo ir
 Jono Krikštytojo bažnyčioje kleb. teol. lic. Rolandas
 Bičkauskas birželio 12 d. 12 val. laikys šv. Mišias.
 Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje kleb. Rolan-
 das Valskys šv. Mišias laikys birželio 19 d. 12 val.

**„Voruta“
 parduodama**

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėškienės g.
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K436 Marijampolė, Stoties g.2
- K44 Vilnius, Lelevelio g.2
- K45 Vilnius, Gedimino pr.19
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K5 Vilnius, Sodų g.22 - autobusų stotis
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K562 Palanga, Vytauto g.94
- K572 Vilnius, Sodų g.22
- K6 Vilnius, Gedimino pr.44
- K7 Vilnius, Gedimino pr.31
- K78 Trakai, Vytauto g.90
- K8 Vilnius, Gynėjų g.1

Nepalikime užmarštyje

Hum. m. dr. Nastazija KAIRIŪKŠTYTĖ, Vilnius

Šiemet sukanka 70 metų, kai sovietiniai represijų vykdytojai kartu su vietiniais ko-
 laborantais parengė Lietuvos SSR gyventojų
 trėmimo planą ir birželio 14–15 d. jį įvykdė.
 Tai buvo pirmasis masinis žmonių trėmimas,
 kurio metu gimtųjų namų neteko apie 17,5
 tūkst. įvairaus amžiaus, įvairių socialinių
 grupių žmonių. Šią tragediją dar daugiau pa-
 gilino tai, kad trėmimo metu 3,6 tūkst. vyrų
 buvo atskirti nuo šeimų ir be teismo nusiųsti
 į įvairius lagerius, kuriuose buvo itin sunkios
 gyvenimo sąlygos ir dėl to daugelis šių vyrų
 neteko gyvybės.

Skaudžiai šių žmonių netektį išgyveno pa-
 silikusieji, kurie neteko artimų žmonių, aktyvių
 valstybės, visuomenės veikėjų, savais darbais
 įrodžiusių savo patriotizmą ir pareigą tėvynei.
 Ypač tai pasakytina apie mokytojus.

Po sunkios tremties nedaugeliui pavyko
 grįžti tėvynėn. O sugrįžusiuosius sovietiniai
 pareigūnai sutiko ne tik nedraugiškai, bet
 ir nesugrąžino jų paliktų namų, žemės ir kito
 turto.

Tėvynės pažinimo draugijos valdybos
 energingasis pirmininkas hum. m. dr. Kazi-
 mieras Račkauskas ėmėsi iniciatyvos, kad būtų

paminėta šios tremties 70 metų sukaktis. Šia
 proga draugija kartu su Lietuvos gyventojų
 genocido ir rezistencijos tyrimo centru organi-
 zuoja ekspediciją *Pirmosios tremties iš Lietuvos
 į Sibirą 1941 06 14–15 aukos ir jų kančios gairės*.
 Į šį kilnų darbą kviečiama įsitraukti kuo dau-
 giau žmonių: mokytojų, moksleivių, studentų,
 bibliotekininkų, tremtinių palikuonių, buvusių
 tremtinių pažįstamų ir kitų asmenų. Pagei-
 daujama, kad ekspedicijos dalyviai, pažinoję
 tremtinius bei pastarųjų artimuosius bei kiti
 asmenys, surinktų ir pateiktų duomenų apie
 tremtinių ir jų šeimos narių asmenines savybes,
 išskirtinius gyvenimo bruožus, visuomeninę
 ir kitas veiklos rūšis. Nepalikime nuošalyje ir
 tremtinių materinio linio palikimo (dokumentai,
 nuotraukos ir kt.). Surinktoji medžiaga papil-
 dys 1941 m. birželio 14–15 d. tremties istoriją
 ir liks joje vis mažiau „baltų“ dėmių.

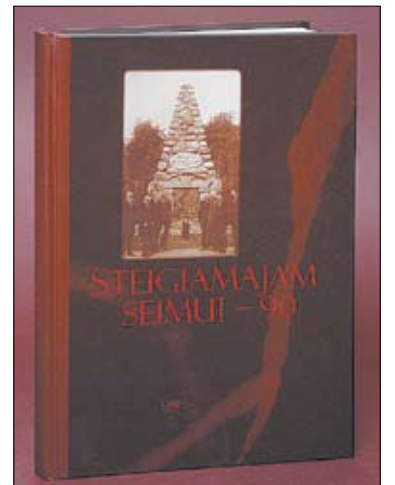
Kviečiame kuo daugiau žmonių įsitraukti
 į šią ekspediciją.

**Prašytume ekspedicijos darbus baigti
 iki birželio 1 d. ir siųsti el. p.: gimtine@mail.
 tele2.lt**
Pasiteirauti tel.: 8 699 9504.

Išleista knyga „Steigiamajam Seimui – 90“

Minint reikšmingą 90 metų sukaktį, kai
 buvo išrinktas ir pradėjo darbą 1920 m. gegu-
 žės 15 d. vykęs Lietuvos Steigiamasis Seimas,
 2010 m. gegužės 14 d. buvo surengta mokslinė
 konferencija, kurią kartu su Lietuvos Respu-
 blikos Seimu organizavo Vilniaus universiteto
 Istorijos fakultetas. Konferencijos pranešimų
 ir straipsnių rinkinys šiemet išleistas atskira
 knyga „Steigiamajam Seimui – 90“. Straipsnių
 autoriai – Algis Kašėta (LR Seimo pirmininkės
 pavaduotojas), prof. Vytautas Landsbergis
 (Europos Parlamento narys, Aukščiausiosios
 Tarybos-Atkuriamojo Seimo pirmininkas,
 Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras),
 prof. dr. Vytautas Sinkevičius (M. Romerio uni-
 versitetas), doc. dr. Saulius Kaubrys, doc. dr.
 Arūnas Vyšniauskas (Vilniaus universitetas),
 dr. Danutė Blažytė-Baužienė, dr. Algimantas
 Kasparavičius (Lietuvos istorijos institutas)
 ir kiti. Malonu, kad knygoje išspausdintas ir
 Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujausiųjų
 laikų karybos istorijos skyriaus vyriausiosios
 muziejininkės dr. Aušros Jurevičiūtės neskelb-
 ta faktografinė medžiaga paremtas straipsnis
 „Vyriausiasis Lietuvos gynimo komitetas
 1920–1922 metais“, kuriame pasakojama apie
 1920 m. lietuvių kovas su lenkais.

Rinkinio pranešimų medžiaga apie 1920–
 1922 m. Lietuvos parlamentarizmo patirtį

Knygos „Steigiamajam Seimui –
 90“ viršelis

turėtų būti įdomi ne tik akademiniams
 sluoksniams, bet ir visiems besidomintiems
 Lietuvos kaip parlamentinės valstybės istoriniu
 likimu.

*Regina RAJECKIENĖ, Vytauto Didžiojo karo
 muziejaus, Edukacijos ir informacijos sk. vedėja*

**Mirus tėvui reiškiamo gilią užuojautą LR. Švietimo ir
 mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjui
 Jonui Vasiliauskiui.**

„Vilnijos“ draugija

**Mirus mylimam tėveliui nuoširdžiai užjaučiame LR. Švie-
 timo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus
 vedėją Joną Vasiliauską**

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“

**Skaudžią netekties valandą netekus mylimo tėvo užjaučia-
 me LR. Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų
 skyriaus vedėją Joną Vasiliauską..**

„Vorutos“ redakcija

Dėmesio

Šalčininkų r. Eišiškių S. Rapolionio gimnazijoje reikalingas (-a)
 choreografas (-ė). Tel.: 8 380 56748; 8 612 94526.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos 	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskiene, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius). © Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1200 egz.	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radio ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje Laiškas: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel. 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latėnas (maketuotojas), Daiva Sedlikovska (bubalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitė, Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).
---	-------------------------------------	---	--